

รายงานการวิจัย

วิเคราะห์นิราศภูเขาทอง ภาพยนต์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง
และนิราศนรินทร์ เพื่อการเรียนการสอนวรรณคดีไทย

ANALYSIS NIRAS PHUKHATHONG KAP HO KLONG NIRAS
THAN TONG DAENG AND NIRAS NARIN FOR INSTRUCTION
THAI LITERATURE

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ประจำปีงบประมาณ 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์นิราศภูเขาทอง ภาพยนตร์โคลงประพาสธารทองแดง และนิราศนรินทร์ เพื่อการเรียนรู้การสอนวรรณคดีไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบุคลิกของกวีที่ปรากฏในนิราศภูเขาทอง ภาพยนตร์โคลงประพาสธารทองแดง และนิราศนรินทร์ ผ่านการแสดงอารมณ์ 2) เพื่อศึกษาแนวคิดของกวีที่ปรากฏในนิราศภูเขาทอง ภาพยนตร์โคลงประพาสธารทองแดง และนิราศนรินทร์ ผ่านการแสดงทัศนะ ปรากฏผลการวิจัย ดังนี้

การแสดงอารมณ์ของกวีที่ปรากฏในนิราศภูเขาทอง เป็นอารมณ์ที่กวีแสดงออกโดยตรง โดยแสดงออกผ่านอารมณ์ต่างๆ ได้แก่ อารมณ์เศร้าเพราะคิดถึงความหลัง อารมณ์เศร้าเพราะคิดน้อยเนื้อต่ำใจ อารมณ์เศร้าเพราะไม่สมหวัง ซึ่งอารมณ์ทั้ง 3 ลักษณะนี้ สะท้อนให้เห็นบุคลิกของกวีว่าเป็นคนยึดติดในความหลัง มีความหวังให้ชีวิตมีความสมบูรณ์พร้อม และมีความเป็นอยู่อย่างสุขสบาย แต่กวีชอบคิดว่าตนเองต่ำต้อย นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นบุคลิกของกวีในวัยหนุ่มว่า เป็นคนคึกคะนอง เจ้าชู้ และชอบดื่มสุราต่างๆ ที่รู้ว่าเป็นสิ่งไม่ดี ในส่วนของการแสดงทัศนะจะเห็นว่า กวีแสดงสัมพันธ์ทัศนะในเรื่องเกี่ยวกับตนเอง ได้แก่ ความรัก ความโศก ความหวัง เหล้า และสตรี สำหรับการแสดงวิสุทธิทัศนะ จะเห็นได้ว่ากวีแสดงออกในเรื่องของความเปลี่ยนแปลง คุณและโทษของการพูด นิสัยคนพาล และผลของการทำชู้ ทั้งนี้การแสดงทัศนะทั้ง 2 ประการ ทำให้ทราบแนวคิดของกวีว่า มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ชอบคนพูดจาไพเราะ เข้าใจในความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชีวิต ไม่ชอบคนพาล รวมถึงหญิงร้ายและชายชู้

การแสดงอารมณ์ของกวีที่ปรากฏในภาพยนตร์โคลงประพาสธารทองแดง เป็นอารมณ์ที่กวีแสดงออกโดยตรง โดยแสดงออกผ่านอารมณ์ต่างๆ คือ อารมณ์แห่งความสุขที่ได้เที่ยวชมธรรมชาติ อารมณ์แห่งความเศร้าเพราะคิดถึงนาง ซึ่งอารมณ์ทั้ง 2 ลักษณะนี้ สะท้อนให้เห็นบุคลิกของกวีว่าเป็นคนรักธรรมชาติและเป็นคนช่างสังเกต ทั้งนี้จากการวิเคราะห์การแสดงทัศนะของกวีพบว่า กวีแสดงสัมพันธ์ทัศนะเพียงอย่างเดียว โดยเป็นเรื่องเกี่ยวกับการวิจารณ์ผลงานของกวี อันทำให้เห็นแนวคิดของกวีว่า เป็นคนที่มีความมั่นใจในตนเองสูง

การแสดงอารมณ์ของกวีที่ปรากฏในนิราศนรินทร์ มีทั้งการแสดงออกโดยตรง รวมถึงการแสดงออกแบบนิพเพทนาและนิปนนเพทนา โดยแสดงออกผ่านอารมณ์เศร้า อารมณ์เพื่อและสับสน อารมณ์แห่งความรักนางที่บริสุทธิ์ ในส่วนของการแสดงออกแบบนิพเพทนาและนิปนนเพทนานั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากอารมณ์เศร้าเพราะคิดถึงนาง ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์การแสดงอารมณ์ของกวีในแต่ละด้านแล้ว ทำให้เห็นถึงบุคลิกของกวีว่า เป็นคนสุภาพอ่อนโยน รักเดียวใจเดียว ในส่วนของการวิเคราะห์การแสดงทัศนะของกวีทำให้เห็นแนวคิดของกวีว่า มีความจงรักภักดีต่อ

พระมหากษัตริย์ ให้ความสำคัญต่อราชการ มีความเชื่อมั่นในตนเอง และมีความเชื่อในเรื่องของ บุญ-กรรม อันเป็นคำสอนสำคัญทางศาสนา

ทั้งนี้ผลของการวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยในระดับ มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา โดยผู้สอนควรสอนให้ผู้เรียนรู้จักตัวตนและชีวิตของกวี พร้อมกับ ยกตัวอย่างเรื่องคุณธรรมที่ควรถือเป็นแบบอย่าง เพื่อให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตาม

ABSTRACT

The research entitled 'An Analysis Niras Phukhaotong, Kap Ho Klong Prapass Than Tong Daeng and Niras Narin for Instruction Thai Literature had the objectives to 1) study the poet's personality appeared in those above Niras through emotional expression 2) to study the poet's attitude appeared in those above Niras through attitude expression. The results were

The poet's expression appeared in Niras Phukhaotong were directly expressed with various emotions such as sadness for the past, upset, and disappointment. These emotions of poet showed that he stuck in the past and perfectionist, even he was well-being, he still thinking he was humble. In addition, it reflects that the poet in a younger age was impetuously, gallant, love to drink alcohol even he knew that it was not good. The poet attitude showed that the relative attitude was about himself for example, love, sadness, alcohol, and woman. The pure attitude of poet concerned about changes, advantage and disadvantage of speaking, bad man habits, and result of paramour. This made us know the poet's attitude that were loyal to the king, love to hear mellifluous speech, understanding the change of life, dislike the ruffian, and bad people.

The poet's expression appeared in Kap Ho Klong Prapass Than Tong Daeng was directly expressed with various emotions such as pleasantness from nature, sadness from lovesick. These 2 emotions reflected that the poet personality was nature lover, and observant. The poet attitude found that the relative attitude was about the critic of poet's work, and it reflected that the poet was high confident.

The poet's expression appeared in Niras Narin were directly expressed with empathy and pathetic fallacy through sadness, fanciful, and crazy in love. The expression of empathy and pathetic fallacy came from love sadness. The personality of poet showed that the poet was polite, and monogamy. The expression of poet showed that the poet was loyal to the king and responsible for government issues, high confidence, and beliefs of merits-sin that was an important teaching of religion.

The result of research was applied to instruction of Thai courses for secondary, and higher education. The teacher should teach learners to know the poet's personality and life including poet's virtues for learners to follow.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
สารบัญ	จ
บทที่	
1 บทนำ	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
3. ขอบเขตของการวิจัย	5
4. กรอบแนวคิดการวิจัย	5
5. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	6
2 แนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายและลักษณะของนิราศ	7
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการแสดงอารมณ์ของกวีและทัศนะของกวี	10
2.1 การแสดงอารมณ์ของกวี	10
2.1.1 การแสดงออกโดยตรง	11
2.1.2 การแสดงออกแบบนิเพทนา	12
2.1.3 การแสดงออกแบบนิปนนเพทนา	13
2.2 การแสดงทัศนะของกวี	13
2.2.1 วิสุทธิ์ทัศนะ	14
2.2.2 สัมพันธ์ทัศนะ	15
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติวรรณคดีเรื่องนิราศภูเขาทอง กาพย์ห่อโคลง ประพาสธารทองแดง และนิราศนรินทร์	16
3.1 นิราศภูเขาทอง	16
3.2 กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง	17
3.3 นิราศนรินทร์	18

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณคดีนิราศ	19
3 วิธีดำเนินการวิจัย	26
1. ขั้นรวบรวมข้อมูล	26
2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล	26
3. ขั้นนำเสนอข้อมูล	27
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	28
1. นิราศภูเขาทอง	28
1.1 การแสดงอารมณ์ของกวี	28
1.1.1 การแสดงออกโดยตรง	28
1) อารมณ์เศร้าเพราะคิดถึงความหลัง	28
2) อารมณ์เศร้าเพราะคิดน้อยเนื้อต่ำใจ	30
3) อารมณ์เศร้าเพราะไม่สมหวัง	30
1.2 การแสดงทัศนะของกวี	31
1.2.1 สัมพันธ์ทัศนะ	31
1) ความรัก	31
2) ความหลง	31
3) ความโศก	31
4) ความหวัง	32
5) ทัศนะเกี่ยวกับเหล่า	32
6) ทัศนะเกี่ยวกับสตรี	32
1.2.2 วิสุทธิ์ทัศนะ	33
1) ความเปลี่ยนแปลง	33
2) คุณและโทษของการพูด	33
3) นิสสัยคนพาล	34
4) ผลของการทำชั่ว	34

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2. กาพย์ท้อโคลงประพาสธารทองแดง	34
2.1 การแสดงอารมณ์ของกวี	34
2.1.1 การแสดงออกโดยตรง	34
1) อารมณ์แห่งความสุขที่ได้เที่ยวชมธรรมชาติ	34
2) อารมณ์เศร้าเพราะคิดถึงนาง	35
2.2 การแสดงทัศนะของกวี	35
2.2.1 สัมพันธ์ทัศนะ	36
1) ทรงขอร้องให้นักปราชญ์ช่วยแก้ไขผลงานหากพบข้อผิดพลาด	36
2) ทรงแจ้งว่างานของพระองค์แต่งไว้เพื่อให้คงอยู่คู่โลก	36
3) ทรงแจ้งว่างานของพระองค์เหมาะสำหรับผู้อ่านที่รู้	
วิธีการอ่านทำนองเสนาะ	36
3. นิราศนรินทร์	37
3.1 การแสดงอารมณ์ของกวี	37
3.1.1 การแสดงออกโดยตรง	37
1) อารมณ์เศร้าเพราะต้องจากนางไปราชการสงคราม	37
2) อารมณ์เศร้าเพราะคิดถึงนาง	38
3) อารมณ์เศร้าเพราะกังวลและเป็นห่วงนาง	38
4) อารมณ์เพื่ออันเนื่องมาจากความรักและความคิดถึงนาง	39
5) อารมณ์สับสนที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของกวี	39
6) อารมณ์แห่งความรักนางอย่างบริสุทธิ์ใจ	40
3.1.2 การแสดงออกแบบนิเพทนา	40
3.1.3 การแสดงออกแบบนิปนนเพทนา	41
3.2 การแสดงทัศนะของกวี	41
3.2.1 สัมพันธ์ทัศนะ	42
1) ทัศนะทางสังคม	42
2) ทัศนะเกี่ยวกับนางอันเป็นที่รัก	42
3) ทัศนะเกี่ยวกับผลงานของกวี	43

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.2.2 วิสุทธิ์ทัศนะ	44
5 สรุพอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	45
1. สรุปผลการวิจัย	45
1.1 นิราศภูเขาทอง	45
1.2 ภาพยนตร์โคลงประพาสธารทองแดง	46
1.3 นิราศนรินทร์	46
2. อภิปรายผลการวิจัย	47
2.1 นิราศภูเขาทอง	47
2.2 ภาพยนตร์โคลงประพาสธารทองแดง	48
2.3 นิราศนรินทร์	48
3. ข้อเสนอแนะ	48
3.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป	48
3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยต่อไป	48
บรรณานุกรม	49
ประวัตินักวิจัย	53

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

หน้า

5

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วรรณคดีเป็นหนังสือที่แต่งขึ้นอย่างมีศิลปะ ใช้ภาษาประณีต สวยงาม ไพเราะ เพราะได้รับการคัดสรรมาเป็นอย่างดี ทั้งทางด้านเสียงและความหมาย เนื้อหาและรูปแบบมีความเหมาะสมกลมกลืน สร้างความบันเทิงใจแก่ผู้อ่านพร้อมกับแสดงให้ผู้อ่านเห็นข้อคิดต่างๆ ทั้งด้านดีและด้านไม่ดี อีกทั้งยังต้องสะท้อนภาพทางสังคมที่ร่วมสมัยกับวรรณคดี และทำให้ผู้อ่านมองเห็นวิถีชีวิตของผู้คนในแง่มุมต่างๆ มากขึ้น (رينฤทัย สัจจพันธุ์, 2560 : 5-6)

วรรณคดีมีบทบาทเหมือนงานศิลปะประเภทอื่น คือ สร้างความบันเทิงใจและความจรรโลงใจ ความบันเทิงใจ คือ ความอึดใจ อิมอาร์มณ เมื่อได้เสพผลงานศิลปะ เช่นเดียวกับความอึดใจเมื่อได้เสพสอาหาร ส่วนความจรรโลงใจ หมายถึง ความผ่อนคลาย ชื่นบาน และร่าเริง หายจากความหมกมุ่นกังวล มีจิตใจที่ชัดเจน และมีอารมณ์ที่กลมกลืนแล้ว วรรณคดีจึงนับได้ว่าเป็นสิ่งที่กลมกลืนมนุษย์ให้รู้จักความงาม ความดี และความเป็นจริงของชีวิต โดยทั่วไปถือกันว่าบทบาทสำคัญของวรรณคดี คือ ให้ความบันเทิงใจมากกว่าจรรโลงใจ แต่ถ้าพิจารณาอย่างถ่องแท้จะพบว่า วรรณคดีมีบทบาททั้งให้ความบันเทิงใจและจรรโลงใจควบคู่กัน เพราะกวีไทยมักสร้างสรรค์งานประพันธ์ที่ให้ความเพลิดเพลินและสั่งสอน เพื่อยกระดับจิตใจของผู้อ่านหรือผู้ฟังไปด้วย ดังนั้นคุณค่าของวรรณคดีไทย จึงมีทั้งด้านอารมณ์และด้านคุณธรรม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2555 : 2)

ด้วยบทบาทและความสำคัญของวรรณคดีที่มีต่อคนไทย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของวรรณคดี จึงกำหนดให้มีการเรียนการสอนวรรณคดีทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา วรรณคดีประเภทหนึ่งที่ถูกกำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้นักเรียนได้เรียน คือ วรรณคดีนิราศ

นิราศเป็นวรรณคดีที่ถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความใส่ใจ และความประทับใจของกวีต่อสิ่งต่างๆ ที่ได้พบเห็นในระหว่างการเดินทาง ดังนั้นมูลเหตุของการกำเนิดนิราศจึงมาจากการเดินทาง ประเด็นเรื่องกำเนิดนิราศนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2516 : 72) ทรงกล่าวถึงกำเนิดของนิราศว่า เกิดจากการเดินทางไกล กวีมีเวลาว่างมากจนรู้สึกเบื่อ จึงคิดแต่งนิราศเป็นการแก้รำคาญ โดยพรรณนาหรือบรรยายสิ่งที่พบเห็นระหว่างทาง แล้วครวญถึงคนรักที่จากมา ซึ่งแต่เดิมแต่งเป็นกลอน ดังที่ทรงกล่าวไว้ว่า

หนังสือจำพวกที่เรียกว่านิราศ เป็นบทกลอนแต่งเวลาไปทางไกล มูลเหตุที่เกิดหนังสือชนิดนี้ขึ้นนั้น สันนิษฐานว่าคงเป็นเพราะเวลาเดินทางที่มักต้องไปเรือหลายๆ วัน มีเวลาว่างมาก ได้แต่นั่งๆ นอนๆ ไปจนเกิดเบื่อ ก็ต้องคิดหาอะไรทำแก้รำคาญ ผู้สันตติในทางวรรณคดีจึงแก้รำคาญโดยกระบวนคิดแต่งบทกลอน บทกลอนแต่งในเวลาเดินทางเช่นนั้นก็เป็นที่ธรรมดาที่จะพรรณนาว่าด้วยสิ่งซึ่งได้พบเห็นในระยะทางประกอบกับอารมณ์ของตน เช่น ครวญคิดถึงคู่รัก ซึ่งต้องพรากทิ้งไว้ทางบ้านเรือน เป็นต้น กระบวนความในหนังสือนิราศจึงเป็นทำนองอย่างว่านี้ทั้งนั้น ขอบแต่กันมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี แต่ที่เรียกชื่อว่าหนังสือนิราศดูเหมือนจะบัญญัติขึ้นในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้

เมื่อพิจารณาตามประวัติวรรณคดีไทยพบว่า สมัยสุโขทัยไม่ปรากฏการแต่งวรรณคดีนิราศ เพราะวรรณคดีสุโขทัยส่วนใหญ่แต่งเป็นร้อยแก้วเกือบทั้งสิ้น มีวรรณคดีที่แต่งเป็นร้อยกรองเพียงเรื่องเดียว คือ สุภาจิตพระร่วง (คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส, 2562 : 49) มาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น จึงเริ่มมีการแต่งวรรณคดีร้อยกรองขึ้น แต่ยังไม่เป็นที่แพร่หลายนัก และวรรณคดีที่เกิดขึ้นส่วนมากในระยะนี้ มักมีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับศาสนาและพิธีการ หรือไม่ก็เป็นการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ครั้นมาถึงช่วงประมาณ พ.ศ. 1991 ถึง พ.ศ. 2031 ซึ่งตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ หรือหลังจากนั้นไม่นาน จึงเริ่มมีการแต่งวรรณคดีนิราศขึ้น นิราศรุ่นแรก ที่รู้จักกันเป็นอย่างดี คือ โคลงทวาทศมาสและโคลงนิราศทริภุญไชย (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2516 : 1) ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาคาบเกี่ยวระหว่างสมัยอยุธยาตอนต้นและกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง มีวรรณคดีนิราศเกิดขึ้นหลายเรื่อง ส่วนใหญ่มักแต่งเป็นนิราศคำโคลง มีแต่งเป็นนิราศคำฉันท์บ้าง แต่เป็นส่วนน้อย

สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ การแต่งร้อยกรองมีความเจริญรุ่งเรืองมาก มีการแต่งวรรณคดีครบทุกฉันทลักษณ์ คือ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย โดยมีสำนวนโวหารที่ดีเด่นทุกเรื่อง (คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส, 2562 : 10) วรรณคดีที่ได้รับความนิยมส่วนใหญ่ มักเป็นวรรณคดีประเภทบทละคร ส่วนวรรณคดีนิราศมีการแต่งบ้าง เช่น กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร นิราศพระบาทของพระมหานาควัดท่าทราย เป็นต้น

สมัยกรุงธนบุรีมีวรรณคดีนิราศเกิดขึ้นเพียงเรื่องเดียว คือ นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน หรือชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นิราศกวางดุ้ง

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล มีกวีแต่งวรรณคดีนิราศไว้มากกว่า 60 เรื่อง โดยมีทั้งที่แต่งเป็นนิราศคำโคลง นิราศคำกลอน ตลอดจนนิราศร้อยแก้ว

รัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นิราศคำโคลงได้รับความนิยมมาก มีนิราศที่ดีเด่น คือ นิราศนรินทร์และนิราศพระยาตรัง พอมาถึงรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระ

นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นิราศคำโคลงได้รับความนิยมสูงสุด หลังจากนั้นความนิยมในการแต่งนิราศคำโคลงก็ลดน้อยลง และคงที่อยู่จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (น้อมนิจ วงศ์สุทธิธรรม, 2549 : 84)

ส่วนนิราศคำกลอนเฟื่องฟูขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สมัยนี้เป็นช่วงที่กวีแต่งนิราศคำกลอนมากที่สุด โดยเฉพาะสุนทรภู่แต่งนิราศคำกลอนไว้ 6 เรื่อง หมิ่นพรหมสมพัตร (นายมี) ศิษย์ของสุนทรภู่ แต่งนิราศคำกลอนไว้ 4 เรื่อง และหลังจากนั้นเป็นต้นมา นิราศคำกลอนก็ได้รับความนิยมมากขึ้น ส่วนนิราศที่แต่งเป็นร้อยแก้วเฉพาะเรื่องเด่นๆ มี 2 เรื่อง คือ นิราศนครวัด พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และนิราศลอนดอน สำนวนของผู้ใช้นามปากกาว่า แมลงหวี่ ซึ่งแต่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

นิราศเป็นวรรณคดีที่โดดเด่นด้านการพรรณนาอารมณ์มากกว่าวรรณคดีประเภทอื่นๆ เพราะกวีมีอิสระในการเขียนโดยไม่ต้องยึดติดกับกฎเกณฑ์ใดๆ มีอารมณ์และความรู้สึกอย่างไรในขณะนั้นก็กลั่นออกมาเป็นตัวอักษร จนเป็นภาษาที่วิเศษ ไพเราะ สละสลวย และลึกซึ้งกินใจอย่างยิ่ง ผู้ศึกษาวรรณคดีนิราศจึงได้ประโยชน์อย่างมหาศาล เพราะนอกจากจะเพลิดเพลินไปกับบรรณรสของภาษา การพรรณนาถึงนางอันเป็นที่รักหรือการคร่ำครวญแล้ว ยังได้เห็นตัวอย่างในการสรรคำมาร้อยเรียงให้เกิดความไพเราะ เกิดเสียงเสนาะ อันสามารถนำไปเป็นตัวอย่างในการแต่งบทประพันธ์ได้

นอกจากจะได้รับความเพลิดเพลินจากบรรณรสของถ้อยคำแล้ว ผู้ศึกษายังจะได้รับความรู้ที่มีอยู่มากมายหลายสาขาคู่กัน ข้อมูลที่ปรากฏในวรรณคดีนิราศสามารถนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับข้อมูลจริงที่รับรู้กันอยู่ทั่วไป ดังนั้นการศึกษาวรรณคดีนิราศจึงมีประโยชน์ตามที่กล่าวมา

ด้วยความสำคัญและประโยชน์อันมากมายที่จะได้รับจากการศึกษาวรรณคดีนิราศ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ จึงกำหนดให้มีการเรียนการสอนวรรณคดีนิราศ ในรายวิชาภาษาไทยพื้นฐาน โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษา โดยคัดเลือกวรรณคดีนิราศเพื่อให้นักเรียน ได้เรียนในระดับชั้นต่างๆ ดังนี้

1. นิราศภูเขาทอง เป็นวรรณคดีที่กำหนดให้เรียน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในหนังสือแบบเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ได้ยกมาให้ให้นักเรียนศึกษาทั้งเรื่อง การศึกษานิราศภูเขาทอง จะทำให้นักเรียน ได้เห็นชีวิตของสุนทรภู่ที่ผ่านประสบการณ์มาอย่างโชกโชน ผ่านทุกข์ผ่านสุขมากมาย ได้เห็นถึงความรุ่งโรจน์และความตกต่ำในชีวิตอย่างถึงที่สุดของสุนทรภู่ ซึ่งจะเป็นแง่คิดในการดำเนินชีวิตให้กับนักเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2548 ก : 12)

2. ภาพยี่ห้อโคลงนิราศธารทองแดง เป็นวรรณคดีที่กำหนดให้เรียน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ในหนังสือแบบเรียนวรรณคดีวิจักษ์ได้คัดเลือกบางช่วงบางตอนมาให้ให้นักเรียน ได้ศึกษา การศึกษาวรรณคดีเรื่องนี้ นักเรียนจะเห็นคุณค่าด้านความรู้ทางธรรมชาติวิทยา อีกทั้ง

ยังจะได้ทราบความเป็นอยู่ รูปร่าง นิสัย และพฤติกรรมของสัตว์แต่ละชนิด ตลอดจนธรรมชาติของพรรณไม้ต่างๆ นอกจากนี้นักเรียนยังจะได้รับความเพลิดเพลินไปกับกระบวนการพรรณนาที่เต็มเปี่ยมไปด้วยรสวรรณศิลป์ โดยเฉพาะการสรรคำและดำเนินความ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2548 ก : 46)

3. นิราศนรินทร์ เป็นวรรณคดีที่เสนอเลือกให้เรียน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ในหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ได้คัดเลือกบางช่วงบางตอนมาให้เรียน การศึกษานิราศนรินทร์ จะทำให้นักเรียนซาบซึ้งถึงความไพเราะของการใช้ถ้อยคำที่คมคาย การใช้กวีโวหารที่โลดโผนและอ่อนหวาน นอกจากนี้นักเรียนยังจะได้เห็นถึงกระบวนการพรรณนาอันแยบคายที่ประกอบไปด้วยรสวรรณศิลป์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2548 ข : 316-317)

นอกจากจะมีการกำหนดให้นักเรียน ได้ศึกษาวรรณคดีนิราศในรายวิชาภาษาไทยพื้นฐานระดับมัธยมศึกษาแล้ว ในระดับอุดมศึกษาก็ได้มีการกำหนดให้เรียนวรรณคดีนิราศเช่นเดียวกัน โดยนักศึกษาที่เข้าศึกษาในหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต/อักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย และหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต/ครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทยต้องเรียนวิชานี้ ทั้งนี้การศึกษาวรรณคดีนิราศในระดับอุดมศึกษา กรณีตัวอย่างของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้กำหนดให้นักศึกษาเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับวรรณคดีนิราศ ได้แก่ ความหมาย ลักษณะ ประเภท และคุณค่าของวรรณคดีนิราศ ตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบัน ฝึกปฏิบัติวิเคราะห์วรรณคดีอย่างน้อย 3 เรื่อง เลือกวรรณคดีตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ม.ป.ป. : 88)

ทว่าการเรียนการสอนวรรณคดีนิราศส่วนใหญ่ จะมุ่งให้ผู้เรียนศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา จุดประสงค์ในการแต่ง ปีที่แต่ง ประวัติผู้แต่ง ความงามทางภาษา คุณค่าทางด้านความรู้ และคุณค่าทางด้านสังคม ดังปรากฏอยู่ในหนังสือเรียนและตำราเล่มต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยมองว่าการศึกษาในลักษณะเช่นนี้ มิได้ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ และยังทำให้การศึกษาวรรณคดีนิราศอยู่ในวงแคบ เพราะถูกกำหนดกรอบให้ศึกษา การศึกษาวรรณคดีนิราศควรศึกษาในมุมมองใหม่เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ และควรศึกษาในมุมมองกว้าง ซึ่งประเด็นที่ควรศึกษาเพื่อให้ได้ความรู้และแนวคิดใหม่ๆ ที่แตกต่างจากการศึกษาในรูปแบบเดิม คือ ศึกษาด้านการแสดงอารมณ์ของกวีและการแสดงทัศนะของกวี เพราะการศึกษาในลักษณะดังกล่าวนี้ จะช่วยทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจตัวตนของกวีและเข้าถึงเนื้อหาของวรรณคดีนิราศได้มากกว่าการศึกษาในรูปแบบเดิม ทั้งนี้เมื่อนิราศภูเขาทอง กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง และโคลงนิราศนรินทร์ ถูกกำหนดให้นักเรียนได้ศึกษาในระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษาก็อาจได้ศึกษาเช่นกัน จึงเป็นการสมควรยิ่งที่จะนำวรรณคดีนิราศ ทั้ง 3 เรื่อง มาศึกษา เพราะจะช่วยทำให้ครูและนักเรียนเกิดความเข้าใจตัวตนของกวี และเข้าถึงเนื้อหาของ

วรรณคดีนิราศได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งยังจะช่วยส่งผลให้การเรียนการสอนวิชาภาษาไทยไม่น่าเบื่อ เพราะผู้เรียนจะได้เห็นตัวอย่างการดำเนินชีวิตของผู้คน ตลอดจนสภาพสังคมและวัฒนธรรม ผ่านทางการแสดงอารมณ์ของกวีและทัศนะของกวี มากกว่าการศึกษาว่านิราศเรื่องนี้ผู้แต่งคือใคร แต่งในยุคสมัยใด จุดประสงค์ในการแต่งคืออะไร ให้ความรู้และคุณค่าในด้านใดบ้าง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาบุคลิกของกวีที่ปรากฏในนิราศภูเขาทอง ภาพยนตร์โคลงนิราศธารทองแดง และนิราศนรินทร์ ผ่านการแสดงอารมณ์

2.2 เพื่อศึกษาแนวคิดของกวีที่ปรากฏในนิราศภูเขาทอง ภาพยนตร์โคลงนิราศธารทองแดง และนิราศนรินทร์ ผ่านการแสดงทัศนะ

3. ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยจะศึกษาและวิเคราะห์วรรณคดีนิราศ ตามที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยระดับชั้นมัธยมศึกษา จำนวน 3 เรื่อง โดยวิเคราะห์ทั้งเรื่อง ดังนี้

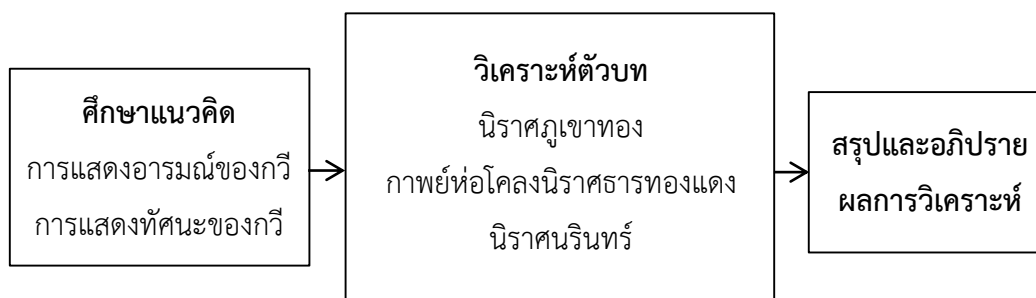
3.1 นิราศภูเขาทอง ของ พระสุนทรโวหาร (สุนทรภู่)

3.2 ภาพยนตร์โคลงนิราศธารทองแดง ของ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

3.3 นิราศนรินทร์ ของ นายนรินทร์ธิเบศร (อิน)

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์นิราศภูเขาทอง ภาพยนตร์โคลงนิราศธารทองแดง และนิราศนรินทร์ เพื่อการเรียนการสอนวรรณคดีไทย” ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดเรื่องการแสดงอารมณ์ของกวีและทัศนะของกวีตามที่เปลื้อง ณ นคร ได้นำเสนอไว้ จากนั้นจึงนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

5. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

5.1 ได้รู้บุคลิกของกวีผ่านทางการแสดงอารมณ์ อันจะช่วยทำให้เข้าใจถึงที่มาของการแต่งนิราศได้มากขึ้น

5.2 ได้เห็นแนวคิดของกวีผ่านทางการแสดงทัศนะ ซึ่งอาจนำมาประยุกต์เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวัน

5.3 ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยของครู-นักเรียน ในระดับมัธยมศึกษา และศึกษาวรรณคดีนิราศในระดับอุดมศึกษา

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์นิราศภูเขาทอง กาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง และนิราศนรินทร์ เพื่อการเรียนการสอนวรรณคดีไทย” ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากนั้นได้สังเคราะห์และแบ่งประเด็นในการทบทวนออกเป็นหัวข้อต่างๆ ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายและลักษณะของนิราศ
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการแสดงอารมณ์ของกวีและทัศนะของกวี
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติวรรณคดีเรื่องนิราศภูเขาทอง กาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง และนิราศนรินทร์
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณคดีนิราศ

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายและลักษณะของนิราศ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 637) ให้ความหมายของนิราศไว้ว่า

นิราศ 1 [-ราศ] ก. ไปจาก ะหะหน ปราศจาก น. เรื่องราวที่พรรณนาถึงการจากกันหรือจากที่อยู่ไปในที่ต่างๆ เป็นต้น มักแต่งเป็นกลอนหรือโคลง เช่น นิราศนรินทร์ นิราศเมืองแกลง

นิราศ 2 [-ราศ] ก. ปราศจากความหวัง ไม่มีความต้องการ หมดยอก เฉยอยู่

นอกจากนี้ยังมีนักวรรณคดีหลายท่าน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันให้คำจำกัดความ และกล่าวถึงลักษณะของนิราศเอาไว้ในทำนองที่คล้ายๆ กัน ดังนี้

พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (2503 : 72) ให้คำอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของนิราศว่า นิราศเป็นนิราศได้นั้น เพราะกวีต้องจากนางอันเป็นที่รัก และพรรณนาความเศร้าอันเกิดจากนางนั้น การเดินทางไม่ใช่ส่วนสำคัญเป็นเพียงกระพี้เท่านั้น

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2516 : 10-11) กล่าวถึง การนำคำนิราศมาใช้ แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

1. ใช้เป็นคำศัพท์ในประโยค หมายถึง จากหรือพลัดพราก
2. ใช้เป็นชื่อบทประพันธ์ชนิดหนึ่ง ที่มีเนื้อความโดยทั่วไปกล่าวถึงการเดินทางและการคร่ำครวญถึงผู้หญิง

นอกจากนี้รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ ยังกล่าวถึงการใช้คำ นิราศ อีกว่า เรามักพบว่า กวีใช้คำ นิราศ และคำที่กร่อนเหลือเพียงสั้นๆ ว่า ราศ ในความหมายว่า จาก พลัดพราก การใช้คำว่านิราศ

เพื่อเป็นชื่อเรียกหนังสือชนิดหนึ่ง ใช้เมื่อความนิยมในการแต่งหนังสือประเภทนี้แพร่หลาย แต่ที่จริงเรารู้จักหนังสือประเภทนิราศมาตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่การกำหนดชื่อและประเภทของหนังสือเพิ่งจะกระทำกันในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

นิตยา ตันทโอภาส (2520 : 23-26) ให้ความหมายของนิราศ โดยสรุปได้ว่า

1. นิราศ หรือ นิราส หมายถึง การจาก การพรากไป การระเหเรห
2. นิราศ มาจากศัพท์ นิร+อาสา แปลว่า การไม่มีหวัง ไม่มีความต้องการ
3. นิราศ มาจากศัพท์ นิร ที่ยัดเสียง แล้วใช้ ศ เข้าลิติต แปลว่า ไม่มี

ส่วนนิราศที่หมายถึงหนังสือที่พรรณนาการจากที่อยู่ไปในที่ต่างๆ มักแต่งด้วยกลอน กวีใช้เรียกเป็นครั้งแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ นิตยา ตันทโอภาส ยังได้สรุปลักษณะสำคัญของนิราศว่า ต้องกล่าวถึงการเดินทาง เคลื่อนย้ายจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง และมีการพรรณนาความรู้สึกระลึกถึงที่มีต่อสถานที่หรือบุคคลที่จากมา

ประจักษ์ ประภาพิตยากร (2522 : 56) ให้คำจำกัดความของนิราศว่าเป็นหนังสือที่พรรณนาการพลัดพรากจากบ้านเรือนและหญิงคนรัก เมื่อจากบ้านเรือนไปก็ต้องบรรยายระยะทางที่ผ่านไป เห็นสิ่งไรสะดุดใจก็เก็บมากล่าวเป็นทำนอง *เห็นสิ่งไรในจังหวัดรัถยา ได้จดมาเหมือนหนึ่งมีแผนที่ไว้* และแก่นของนิราศอยู่ที่การคร่ำครวญ ปรีเวนาการถึงนางอันเป็นที่รัก ความรู้อย่างอื่นเป็นแต่เพียงกระพี้

สุภาพร พลายเล็ก (2541 : 16) กล่าวถึงลักษณะของนิราศโดยสรุปได้ว่า นิราศอาจมีลักษณะใดลักษณะหนึ่ง หรือมากกว่าลักษณะเดียวในบรรดาลักษณะต่างๆ 4 ประการ ต่อไปนี้

1. หนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อพรรณนาความรักหรือความอาลัยอาวรณ์ของกวีที่มีต่อนางอันเป็นที่รัก อันเนื่องมาจากการเดินทางพลัดพรากจากกัน
2. หนังสือที่กล่าวถึงความรัก ความอาลัย ที่เกิดจากการพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก หรือการไฝหานางอันเป็นที่รักโดยไม่มีการเดินทาง แต่ใช้การพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก หรือความไฝหานางอันเป็นที่รักเป็นแกน แล้วใช้การหมุนเวียนเปลี่ยนกาลเวลาเป็นแนวทางสำหรับกล่าวถึงนางอันเป็นที่รัก
3. เป็นหนังสือที่ผู้แต่งอาศัยเรื่องราวการพลัดพรากของตัวเองในวรรณคดีเป็นเค้าโครงในการพรรณนาคร่ำครวญถึงความอาลัยรัก
4. เป็นหนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อบันทึกหรือบรรยายสภาพการเดินทาง และสิ่งที่กวีพบเห็นระหว่างการเดินทาง หรือหมุนเวียนเปลี่ยนกาลเวลา ตลอดจนสะท้อนทัศนะของกวีที่นึกคิดขณะแต่ง ทั้งนี้ไม่เน้นการกล่าวถึงความรู้สึกที่มีต่อนางอันเป็นที่รัก

จันทร์ศิริ แทนมณี (2548 : 8) ให้คำจำกัดความของนิราศว่า คือ งานเขียนหรือบทประพันธ์ ร้อยกรองที่คร่ำครวญรำพันถึงความรัก ความอาลัย ความเศร้าโศก ที่ผู้เขียนมีต่อนางอันเป็นที่รัก เป็นสำคัญ เนื้อหาอื่นๆ เช่น การพรรณานาภูมิประเทศ เส้นทางการเดินทาง ถือเป็นองค์ประกอบรอง

เปลื้อง ณ นคร (2546 : 138) ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับลักษณะของนิราศ ซึ่งไม่ต่างไปจาก ความเห็นของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ โดยเปลื้อง ณ นคร ได้กล่าวถึงลักษณะของ นิราศสรูปความได้ว่า นิราศต้องมีการเดินทางจากที่แห่งหนึ่งไปยังที่อีกแห่งหนึ่ง และสิ่งสำคัญคือ ความรัก แก่นของเรื่องต้องเป็นการรำพันถึงความรัก

กฤษมา รักษมณี (2549 : 229) กล่าวถึงลักษณะของนิราศว่า คือ วรรณคดีที่มีการคร่ำครวญ อันเนื่องมาจากความพลัดพรากสูญเสียเป็นแก่นเรื่อง และส่วนใหญ่เป็นความพลัดพรากจากความรั กษ์กาญจน์ นาคนวล (2551 : 37) กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของนิราศว่ามี 3 ประการ คือ

1. ใช้การเคลื่อนที่ ซึ่งอาจเป็นการเคลื่อนที่ของบุคคลหรือเป็นการเคลื่อนที่ของเวลาเพื่อ แสดงภาวะจากหรือพลัดพราก

2. มีการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของกวีในยามจากหรือพลัดพราก รวมถึงการแสดง ความ คิดเห็นต่อสิ่งที่กวีได้พบระหว่างการเดินทาง

3. ใช้ธรรมชาติเป็นสื่อพรรณานาอารมณ์และความรู้สึกของกวี ในยามจากหรือพลัดพราก

อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล (2551 : 6) กล่าวถึงลักษณะทั่วไปของนิราศว่า กล่าวถึงสถานที่ต่างๆ ที่กวีผ่านหรือพบเห็น และพรรณนาถึงรายละเอียดของสถานที่นั้นๆ ด้วยความรู้สึกนึกคิดของตน นิราศจึงกลายเป็นจดหมายเหตุที่บันทึกเส้นทาง สถานที่ รวมถึงชีวิตของกวีไปโดยปริยาย

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2552 : 259) กล่าวถึงลักษณะของนิราศ โดยมีความเห็นที่คล้ายกับ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ว่า หัวใจของนิราศอยู่ที่การคร่ำครวญ ถ้าไม่มีการคร่ำครวญ ก็ไม่เป็นนิราศ

พรเทพ โตขยางกูร (2553 : 16) กล่าวถึงความหมายและลักษณะของนิราศสมัยใหม่ว่าเป็นกวีนิพนธ์สมัยใหม่ ที่นำเอาขนบของการแต่งวรรณคดีนิราศในรูปแบบเดิม ได้แก่ การเดินทาง หรือการเคลื่อนที่ของเวลา การถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึก การพรรณานาธรรมชาติ การแสดง ความเห็นต่อสิ่งที่ได้พบในระหว่างการเดินทาง และการวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นไปทางสังคม มาปรับใช้ในเนื้อหา นอกจากนี้นิราศสมัยใหม่ยังมีการขยายขอบเขตเนื้อหาแห่งการคร่ำครวญ จากเดิมที่มักคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รัก มาเป็นการคร่ำครวญถึงธรรมชาติและจิตวิญญาณ แห่งความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้กวีสมัยใหม่มักนิยมแสดงทัศนะในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อปลุกเร้าอารมณ์ และชี้้นำความคิดให้คนในสังคม เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของธรรมชาติ ตลอดจนคุณค่า ทางด้านจิตใจ

เบญจมาศ พลอินทร์ และวารีย์ ศรีมาโนช (ม.ป.ป. : 20) กล่าวถึงลักษณะของนิราศว่า นิราศจับเอาความเศร้าเพราะจากบ้าน จากคนรัก เป็นแก่นเรื่อง ส่วนรายละเอียดปลีกย่อยอื่นๆ เป็นกระพี้คือ ส่วนประกอบของเรื่อง การรำพึงรำพันคร่ำครวญ จะยกเอาสิ่งที่ได้พบเห็นหรือเหตุการณ์ในการเดินทางมาเปรียบเทียบกับนางอันเป็นที่รักของตน ตลอดจนชื่อสถานที่ที่ผ่านไปเป็นเรื่องราวขึ้น นอกจากนั้นก็แทรกคติหรือเรื่องส่วนตัวเอาไว้บ้าง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พอจะสรุปความหมายและลักษณะของนิราศได้ว่า นิราศ คือ งานเขียนที่แสดงการคร่ำครวญถึงความรัก แสดงอารมณ์สะท้อนใจของกวีที่มีต่อนางอันเป็นที่รักที่ต้องพลัดพรากจากกัน หรือไม่ได้พลัดพรากจากกัน หรืออาศัยเรื่องราวการพลัดพรากของตัวละครเอกในวรรณคดีมาเป็นแนวทางในการแต่ง และเป็นงานเขียนที่มุ่งบันทึกการเดินทาง โดยแสดงประสบการณ์ที่เป็นจริงของกวี และยังแสดงทัศนะของกวีที่มีต่อสิ่งต่างๆ ซึ่งอาจแต่งเป็นร้อยกรองหรือร้อยแก้วก็ได้ และแก่นของนิราศอยู่ที่การคร่ำครวญ

การคร่ำครวญของกวีในอดีตและปัจจุบัน แตกต่างกันอยู่บ้างตรงที่กวีรุ่นเก่า นิยมคร่ำครวญไปในทำนอง *นิราศร้างห่างเหินเสนาหา* หรือ *เป็นจดหมายรายทาง* ซึ่งเป็นการเน้นในด้านการพรรณนาอารมณ์และความรู้สึก แต่กวีรุ่นใหม่จะนิยมแทรกบทคร่ำครวญ เพื่อเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของธรรมชาติที่มีต่อมนุษย์ ทั้งทางด้านร่างกายและจิตวิญญาณ พร้อมทั้งแสดงให้เห็นปัญหาของสังคมและเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาสังคมเอาไว้

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการแสดงอารมณ์ของกวีและทัศนะของกวี

2.1 การแสดงอารมณ์ของกวี

เปลื้อง ณ นคร (2515 : 23-26) กล่าวถึงอารมณ์กวีหรือความสะท้อนใจว่า หมายถึงความรู้สึกตื่นตันใจของกวี เมื่อได้พบเห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นความรู้สึกที่รุนแรง เร่งเร้าให้กวีเกิดความคิด และความคิดที่เกิดขึ้นนั้น กวีจะแสดงออกมาในรูปแบบต่างๆ เช่น ในรูปของความรัก ความเศร้าที่ต้องพลัดพรากจากกัน หรือความบันเทิงเมื่อพบเห็นความสวยงามของธรรมชาติ ขณะที่กวีมีอารมณ์สะท้อนใจนั้น กวีจะคิดฝันอย่างเลิกลอย กล่าวคือ ถ้ามีอารมณ์สะท้อนใจเกี่ยวกับความรัก กวีก็จะพรรณนาอารมณ์รักได้อย่างซาบซึ้งกว่าคนธรรมดา ถ้าโศกเศร้าก็โศกเศร้ายิ่งกว่า และความคิดฝันอย่างเลิกลอยนั้นก็สะท้อนกลับมายังผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมไปด้วย กล่าวคือ เข้าใจกวีและรู้สึกตามที่กวีรู้สึก เช่น ในลิลิตตะเลงพ่าย เมื่อพระมहाอุปราชาทรงมีคำสั่งให้ล่าอาชญากรรมในพระชนม์ในการรบ กวีได้แสดงอารมณ์สะท้อนใจของพระมहाอุปราชาที่เป็นห่วงพ่อ เพราะว่าพ่อจะต้องอยู่คนเดียว ไม่มีใครอยู่เคียงข้าง หรือคอยดูแล ดังความว่า

อ้าจอมจักรพรรดิผู้	เพ็ญยศ
แม่พระเสียดเฮอร์ส	แก่เสียน
จักเจ็บอุระระทด	ทุกขใหญ่ หลวงนา
ถนัดคังพาหาเหียน	หั่นกลิ้งไกลองค์

เมื่อได้อ่านบทประพันธ์บทนี้ ผู้อ่านจะมีความรู้สึกร่วมไปกับกวีและเห็นใจตัวละคร แม้ว่าพระมหากุปราชาจะเป็นศัตรูของไทย แต่ผู้อ่านก็อดรู้สึกสงสารหรือเศร้าสลดไปด้วยไม่ได้

นายนรินทรธิเบศร (อิน) เมื่อต้องจากนางอันเป็นที่รัก ด้วยความรักและความผูกพันที่มีต่อกันอย่างล้นเหลือ ทำให้นายนรินทรธิเบศร (อิน) หูแว่ว ได้ยินเสียงพูด และเสียงหัวเราะของนาง ดวงตาก็มองเห็นไปว่านางมาหา ดังความจากนิราศนรินทรที่ว่า

แว่วแว่วเสาวณิตน้อง	นางทรง เสียงฤ
สรวลกระซิกโสตพะวง	ว่าเจ้า
คล้ายคล้ายดำเนินหงส์	หาพี่ ฤแม่
อ้าไซ้อรเรียมเศร้า	ซบหน้ากันแสง

อีกบทหนึ่งนายนรินทรธิเบศร (อิน) ได้กล่าวว่า

ลองไนจักจั่นแจ้ว	ใจรั้ว รั้วแม่
ชะนีรำโหยหาผัว	ผัวไส้
ดวงเดียวเด็ดแต่ตัว	ตกป่า ชฎูแม่
จากสมรพม่าให้	แห่งห้องชะนีโหย

โคลงบทดังกล่าวแสดงให้เห็นอารมณ์สะท้อนใจของกวีที่ต้องพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก ทำให้กวีเกิดความรู้สึกว่าเหวและโศกเศร้า เมื่อได้ยินเสียงลองไน จักจั่น ใจก็สั่นระรัวด้วยความรู้สึกโหยหานาง ยิ่งได้ยินเสียงชะนีสองด้วยแล้วก็ยิ่งทำให้เกิดความว้าวุ่น ร้อนใจ ทั้งนี้การแสดงอารมณ์ของกวี มักปรากฏออกมาใน 3 ลักษณะ ดังนี้

2.1.1 การแสดงออกโดยตรง

การแสดงออกในลักษณะนี้ คือ การแสดงอารมณ์สะท้อนใจออกมาตามที่กวีรู้สึก กวีจะแสดงออกให้ผู้อื่นรับรู้ด้วยภาษาที่ชัดซึ่งจากอารมณ์อันแท้จริงของกวี โดยใช้โวหารต่างๆ ใช้ชั้นเชิงในการแต่งให้มีรสของถ้อยคำที่ลึกซึ้ง ประทับใจ โดยมุ่งเอาความรู้สึกด้านอารมณ์เป็นสำคัญกว่าข้อเท็จจริง โวหารที่กวีนิยมใช้ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ สัญลักษณ์ หรือการกล่าวเกินจริง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อหาตอนนั้นๆ เช่น นิราศนครศรีธรรมราชของอังคาร กัลยาณพงศ์ ในบทผากนาง ได้แสดงให้เห็นอารมณ์สะท้อนใจของกวีที่แสดงออกมาอย่างเต็มเปี่ยมในเรื่องของความถูกต้อง

เช่น ในเรื่องการคอร์ปชั่น การปฏิบัติที่ไม่เหมาะสม กวีได้แสดงอารมณ์สะท้อนใจออกมาอย่างเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งแตกต่างจากกวีอื่นๆ โดยสิ้นเชิง ดังความว่า

สามีจักลืมลั้งบ้า	ข้าเรา ซิแมนต์แฮ
ลืมนเล่นโบสถ์วิหารเมา	ราคใหม่
ลืมนการเรียไรเอา	แต่ร้าน
ลืมนเสนห์ไทรปิฎกไซรั	เสียมลื่นยศสยอง
เล่นโบสถ์วิหารใหญ่ซ้ำ	เสวยผี อิ่มฤ
แม่นมันสมือเวจี	จ่อมใหม่
ขายวอลโว่อีกที่	ปฏิบัติ ด้วยวา
เสมอช่ายมบาลไว้	เกลไกลักะบาลลุ่มี

ครั้งนักเดินทางมาถึงจังหวัดเพชรบุรีก็นึกโกรธที่พม่าทำลายสิ่งต่างๆ ไป กวีจึงได้แสดงอารมณ์สะท้อนใจออกมาด้วยถ้อยคำที่รุนแรง ดังความว่า

ลัศวพม่าสมัยลุ่มม้วย	อยุธยา
ปล้นลวงเพชรบุรีมา	คลังร้าย
ขวานคึกฆ่าพันสา	รพัดฆ่า
วัดใหญ่ถ่อยพันไว้	หม่นใหม่ทวารทอง

2.1.2 การแสดงออกแบบนิพทนา

นิพทนา แปลว่า อารมณ์ที่ส่งออกไป ในวรรณคดี หมายถึง กวีเอาอารมณ์ของตนไปใส่ให้กับสิ่งต่างๆ ที่ไม่มีชีวิตจิตใจ ทำให้ดูประหนึ่งว่าสิ่งนั้น มีอารมณ์และความรู้สึกเหมือนคน เช่น นำความรู้สึกเศร้าโศก คร่ำครวญ ไปใส่ให้กับต้นไม้ ภูเขา ลม ทะเล พระอาทิตย์ พระจันทร์ เป็นต้น

การแสดงออกในลักษณะนี้ เกิดจากกวีมีอารมณ์สะท้อนใจที่รุนแรงมาก จึงแสดงออกมาในลักษณะเช่นนี้ เมื่อดูไปแล้วอาจเหมือนคนเปลอสติ คือ เปลอไปว่าสิ่งทั้งหลายมีความรู้สึก มีอารมณ์เหมือนตนเอง ซึ่งก็มีกวีหลายคน que แสดงอารมณ์สะท้อนใจของตนออกมาในลักษณะนี้ เช่น

สุนทรภู่นำความรู้สึกอาลัยอาวรณ์ไปใส่ให้กับพระอาทิตย์ ทำให้ดูประหนึ่งว่าพระอาทิตย์มีความรู้สึกเช่นเดียวกับสุนทรภู่ว่า ดังความในนิราศวัดเจ้าฟ้า

ไอ้แลดูสุริยจะลงลับ	มิใคร่ดับดวงได้อาลัยหลัง
สอดแสงแผ่รณเข้าบดบัง	เหมือนจะสั่งโลกาให้อาลัย

แต่คนเราชาววังทั้งทวีป
ไม่รอรุ่งสว่างทประหลาดใจ

มาเร็วรีบร้างมิตรพิสมัย
โ้อาลัยแลลับวับวิญญาณม์

หมื่นพรหมสมพัตรสร (นายมี) นำความรู้สึกของตนไปใส่ให้กับพระอาทิตย์ ทำให้
ดูเสมือนว่า พระอาทิตย์กำลังรู้สึกเปล่าเปลี่ยวเช่นเดียวกับตน ดังความในนิราศพระแท่นดงรัง

พระอาทิตย์ดวงเดียวเปลี่ยวเหมือนเรา กำสรดเศร่ำโศกมาเอากาย

การถ่ายทอดอารมณ์แบบนิพนธ์นี้ กวีนิยมใช้กันมาก เพราะช่วยทำให้เกิดรส
และเกิดความรู้สึกซาบซึ้ง

2.1.3 การแสดงออกแบบนิพนธ์

นิพนธ์นี้ แปลว่า การให้อารมณ์ที่ผิดพลาด เป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งของ
กวีที่มีลักษณะคล้ายกับนิพนธ์ ผิดกันตรงที่กวีกำหนดให้สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ มีอาการเหมือนมนุษย์
เพราะในความรู้สึกของกวี ไม่ว่าจะเป็พืช สัตว์ ธรรมชาติ ก็มีความคิดและกิริยาอาการเช่นเดียวกับ
มนุษย์ได้ เช่น โคลงนิราศทริภุญไชย กวีให้นกทำอาการติดต่อสื่อสารได้เช่นเดียวกับมนุษย์
ดังความว่า

นกเป่าจับป่าเป่า	เรเรน
ขวานแขวงเขาบินวน	ร่ำร้อง
เรียมวานโผดแผดล	โดยพี พลับรา
บินบอกนุชเนื้อน้อง	พร่องเชื้อทิชาดล

2.2 การแสดงทัศนะของกวี

เปลื้อง ณ นคร (2515 : 29-33) กล่าวถึง การแสดงทัศนะของกวีว่า เป็นหัวใจสำคัญอีก
ประการหนึ่งในการแต่งนิราศ และยังมีมีความสำคัญกับวรรณกรรมพรรณนาอารมณ์อื่นๆ ด้วย
นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงความคิดของกวีเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่ได้พบเห็น

ตามปกติเมื่อเรามองเห็นอะไร เราก็จะมองเห็นเพียงรูปร่างหรือลักษณะภายนอกของ
สิ่งนั้นๆ แต่กวีจะไม่เห็นแบบที่เราเห็น กวีจะมองเห็นด้วยความคิดและด้วยใจ เป็นการเห็นที่พิเศษ
นอกเหนือไปจากรูปและกิริยา ความนึกคิดของกวีอาจแสดงออกมาในลักษณะความซาบซึ้งใจ
หรือลักษณะปรัชญาเพื่อให้เห็นถึงความเป็นธรรมดาของโลกและธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งเป็นการ
แสดงออกอย่างมีแง่คิด

การแสดงทัศนะของกวี บางครั้งอาจแสดงออกอย่างกว้างๆ หรืออาจแสดงทัศนะเฉพาะตัว ซึ่งขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ในการมองโลกของกวี ทั้งนี้เปลื้อง ฦ นคร ได้แบ่งการแสดงทัศนะของกวีออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

2.2.1 วิสุทธิ์ทัศนะ

เป็นการแสดงทัศนะหรือความคิดที่เป็นความจริงของโลกหรือของมนุษย์ ซึ่งเป็นความจริงที่ทุกคนยอมรับ ทัศนะของกวีในลักษณะนี้ เป็นทัศนะที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับความคิดของตัวเอง ไม่ยึดถือตัวเองเป็นใหญ่ นับเป็นการมองเห็นความจริงของสิ่งต่างๆ โดยไม่เอาตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้อง และโดยทั่วไปกวีจะพยายามแสดงทัศนะนี้ไว้ในผลงานของตน แต่จะมีมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของกวีด้วย ดังตัวอย่างจากนิราศเรื่องต่างๆ ที่กวีได้แสดงทัศนะเอาไว้ เช่น ในนิราศเมืองแกลง สุนทรภู่ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความซื่อตรงเอาไว้ว่า

<i>กระแสนชลวนเชี่ยวเรือเลี้ยวลด</i>	<i>ดูค้อมคดขบคั่งคองค่าไหล</i>
<i>แต่สายชลเจียวย้งวนเป็นวงไป</i>	<i>นี้หรือใจที่จะตรงอย่างสงกา</i>

นิราศขุนช้างขุนแผนของนายฉันทน์ ขาววิไล ได้เสนอทัศนะว่า สังขารเป็นสิ่งไม่เที่ยงแท้ ไม่แน่นอน จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น ดังความว่า

<i>อนิจจังสังขารเบญจขันธ์</i>	<i>ที่เราเน้นรักใคร่จนไหลหลง</i>
<i>มาถือเราถือเขาเผ่างวยง</i>	<i>จะทะนงตัวได้สักกี่วัน</i>
<i>มายื้อแย่งยึดเอาเป็นเจ้าของ</i>	<i>ต้องหม่นหมองไม่แนเมื่อแปรผัน</i>
<i>อันทุกขโคกโรคคร่ำเขาพัวพัน</i>	<i>เพราะยึดมั่นเมาเมาเป็นตัวตน</i>
<i>ไม่เห็นสิ่งจริงจังในสังขาร</i>	<i>มีแต่มารมั่วสุมคุมพหล</i>
<i>เข้าประดามาประดังก่อกังวล</i>	<i>ให้มีมดนมหมกมุ่นจนวุ่นวาย</i>
<i>มีอะไรใดนที่แท้เที่ยง</i>	<i>เป็นแต่เพียงมนุษย์สมมติหมาย</i>
<i>ที่นั่นแน่เกิดแก่แลเจ็บตาย</i>	<i>ทั้งหญิงชายได้เห็นความเป็นมา</i>

นิราศสุพรรณของหมื่นพรหมสมพัตสร (นายมี) ได้กล่าวถึงสภาพจิตใจของมนุษย์เอาไว้ว่า

<i>บรรลู่ถึงวัดชลดก็รอจิต</i>	<i>ใครช่างคิดชลดวัดไม่ขัดสน</i>
<i>ถ้าไม่ชลดก็จะพังลงวังวน</i>	<i>ชลดพันที่จะพังจึงยังยืน</i>
<i>แต่ชลดจิตมนุษย์นี้สุดยาก</i>	<i>เอาพรวนลากก็ไม่ไหวอย่าได้ขึ้น</i>
<i>ใครขัดขวางน้ำใจเหมือนไฟฟืน</i>	<i>ทั้งแผ่นพื้นภพไตรใจเหมือนกัน</i>

ประเดี๋ยวย้ายประเดี๋ยวมืดมีต่างต่าง
ประเดี๋ยวกลับประเดี๋ยวกลับสารพัน

ประเดี๋ยวย่างประเดี๋ยวจิตระเหิดระหัง
เพราะใจนั้นมากมายเป็นหลายใจ

นิราศนครศรีธรรมราชของอังคาร กัลยาณพงศ์ ได้เสนอวิสุทธ์ที่ทัศนะเอาไว้หลาย
ประเด็น เช่น เรื่องกิเลสและตัณหาของมนุษย์

สายธารละหล่นหลุ่มห้วย	หุบผา
ฤทธิมลายชลมา	หลังลั่น
มนุษย์จักอิมตัณหา	ยากยิ่ง นักรแล
เว้นแต่อรหันต์พัน	หล่มม้วยอวิชชา
เอาบารับคลื่นทั้ง	พระสมุท
ม้วยก็ก็ปรับหยุด	คลื่นม้วย
เป็นไปแห่งชาติมนุษย์	สุดยุ่ง
คลื่นยุ่งสยดสยองด้วย	คลื่นร้อนนรกานต์

2.2.2 สัมพันธ์ที่ทัศนะ

เป็นการแสดงทัศนะโดยการยึดถือตัวเองเป็นหลัก ทัศนะในลักษณะดังกล่าวนี้
กวีแต่ละคนจะแสดงออกมาไม่เหมือนกัน เพราะขึ้นอยู่กับอารมณ์ของกวีแต่ละคน ดังนั้นสัมพันธ
ที่ทัศนะ จึงเป็นทัศนะเฉพาะตัวของกวีแต่ละคน ซึ่งผู้อ่านอาจจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ได้ ทั้งนี้
เป็นที่สังเกตว่าในนิราศหลายๆ เรื่อง จะมีสัมพันธที่ทัศนะมากกว่าวิสุทธ์ที่ทัศนะ ที่เป็นเช่นนี้อาจ
เป็นเพราะสัมพันธที่ทัศนะเป็นทัศนะที่แสดงออกได้ง่ายกว่า เพราะไม่ต้องคำนึงถึงสัจธรรม กวีที่
จะกล่าวถึงสัจธรรมได้อย่างเหมาะสมและเข้ากับเนื้อเรื่องได้จะต้องเป็นกวีที่เก่งจริงๆ ดังเช่น สุนทรภู่
ดังนั้นเมื่อการแสดงวิสุทธ์ที่ทัศนะเป็นเรื่องยุ่งยาก กวีจึงนิยมแสดงสัมพันธที่ทัศนะกันมาก สำหรับตัวอย่าง
สัมพันธที่ทัศนะ ขอยกตัวอย่างจากนิราศเรื่องต่างๆ เช่น นิราศอิเหนา สุนทรภู่ได้แสดง
สัมพันธที่ทัศนะเอาไว้ ดังนี้

จะหักอื่นขึ้นหักก็จักได้	หักอาลัยนี้ไม่หลุดสุดจะหัก
สารพัดตัดขาดประหลาดนัก	แต่ตัดรักนี้ไม่ขาดประหลาดใจ

อังคาร กัลยาณพงศ์ ได้แสดงสัมพันธที่ทัศนะไว้ในนิราศนครศรีธรรมราช ความว่า

ทุกข้มหันต์เหตุที่ไร	ศักดิ์ศรี
ชีพหนึ่งเกียรติฤมี	กิ่งก้อย
แม้แค่กากจ่าตรี	บั้งใหญ่ ยิ่งใหญ่
สาวยอมซังไม่น้อย	ต่ำด้อยวาสนา

พญาต๋อเกเตอร์เซอร์ไซร์	ไม่มี ไคเลย
กากแก่ปริญญาผี	ป่าช้า
สาวซ่าว่าราศี	คาวง้ง
โง่อย่างบัดชบบ้า	เปื้อหน้าเสน่ห์ไหน

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติวรรณคดีเรื่องนิราศภูเขาทอง กาพย์ท้อโคลงนิราศธารทองแดง และนิราศนรินทร์

การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติวรรณคดีเรื่องนิราศภูเขาทอง กาพย์ท้อโคลงนิราศธารทองแดง และนิราศนรินทร์ ผู้วิจัยเลือกทบทวนจากหนังสือตำนานวรรณคดีไทย ชุดที่ 1 ชื่อวรรณคดี เนื่องจากผ่านการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ มีรายละเอียดชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือ ดังนี้

3.1 นิราศภูเขาทอง

รังรอง เจียมวิจักขณ์ (2550 : 387-388) กล่าวถึงประวัติของนิราศภูเขาทองเอาไว้ว่าเป็นนิราศเรื่องที่สั้นที่สุดของสุนทรภู่ มีความยาว 88 บท สุนทรภู่แต่งเมื่อครั้งบวชเป็นพระสงฆ์เมื่อ พ.ศ. 2371 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ครั้งเดินทางไปนมัสการพระเจดีย์ภูเขาทองที่พระนครหรืออยุธยา

สุนทรภู่เดินทางด้วยเรือ มีหนูพัดบุตรที่เกิดกับแม่จันภรรยาคนแรกติดตามไปด้วย โดยออกเดินทางในเดือน 11 หลังจากออกพรรษาและรับกฐินเรียบร้อยแล้ว สุนทรภู่เดินทางออกจากวัดราชบูรณะ (วัดเลียบ) ผ่านสถานที่ต่างๆ ได้แก่ พระบรมมหาราชวัง วัดพระโคนปีก โรงเหล้า บางจาก บางพลู บางพลัด บางโพธิ์ บ้านญวน วัดเขมาภิรตาราม ตลาดแก้ว ตลาดขวัญ แขวงเมืองนนทบุรี บางธรณี ย่านเกร็ด (บ้านมอญ) บางพูด บ้านใหม่ บางเตือ บางหลวงเชิงราก สามโคก บ้านจิว เกาะราชคราม วัดหน้าพระเมรุ จนมาถึงพระเจดีย์ภูเขาทอง สุนทรภู่ได้ขึ้นไปกราบนมัสการพระบรมสารีริกธาตุอันประดิษฐานอยู่บนพระเจดีย์ ณ ที่นี้สุนทรภู่ได้พบพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานอยู่ในเกสรดอกบัว จึงอัญเชิญใส่ขวดแก้ว แล้วนำมาวางไว้บนหัวนอนเพื่อสักการบูชา แต่ครั้งถึงรุ่งเช้าพระบรมสารีริกธาตุกลับอันตรธานไป สร้างความเสียใจให้สุนทรภู่เป็นอย่างมาก หลังจากนั้นสุนทรภู่จึงเดินทางกลับพระนคร โดยล่องเรือมาขึ้นบกที่ท่าหน้าวัดอรุณราชวราราม

นิราศภูเขาทองนี้ สุนทรภู่ได้ไม่เน้นการรำพึงรำพันในเรื่องของความรัก และการจากนางอันเป็นที่รักมากนัก เพราะเป็นเพียงการสมมุติ ไม่ได้มีนางอันเป็นที่รักจริงๆ ดังนั้นเนื้อเรื่องส่วนใหญ่จึงเป็นการกล่าวถึงชีวิตของสุนทรภู่ เช่น ความจงรักภักดีที่มีต่อพระบาทสมเด็จพระ

พระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) เมื่อพระองค์เสด็จสวรรคตก็ทำให้สุนทรภู่ขาดที่พึ่ง เหมือนเป็นคนศิระษะขาด มีการกล่าวถึงชีวิตที่ตกอับไร้บุญวาสนา ไร้ญาติขาดมิตร นอกจากนี้ เนื้อความในนิราศภูเขาทองยังแสดงให้เห็นวิถีชีวิต ตลอดจนความเป็นอยู่ของคนในสังคมไทย ที่ร่วมสมัยกับสุนทรภู่ เช่น การอยู่อาศัยและค้าขายบนแพ การทำสวนผลไม้ การค้าขายสัตว์น้ำ ของชาวญวน การแต่งกายของสาวชวามอญที่ได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมไทย จนดูประหนึ่งว่า เป็นคนไทย การจัดงานฉลองผ้าป่าที่วัดหน้าพระเมรุ นอกจากนี้สุนทรภู่ยังได้แทรกข้อคิด คติธรรม ความเชื่อเอาไว้มากมายเรื่อง เช่น การพูดจาสุภาพไพเราะ การเลือกคบคน ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ของชีวิตมนุษย์ ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ เป็นต้น

3.2 กาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง

สุปานี พัดทอง (2550 : 270-272) กล่าวถึงประวัติของกาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง เอาไว้ว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ทรงพระนิพนธ์ขึ้นเมื่อครั้งตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระราชบิดา ไปนมัสการพระพุทธบาทสระบุรี โดยทรงนิพนธ์กาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง ในคราวเดียวกับที่ทรงพระนิพนธ์กาพย์เห่เรือ

เนื่องจากต้นฉบับในส่วนแรกสูญหายไป เนื้อความจึงเริ่มที่การพรรณนากระบวนพยุหยาตรา สถลมารค กล่าวคือ พรรณนากระบวนช้าง เครื่องสูง นางสนมกำนัลที่ตามเสด็จ จากนั้นกวีพรรณนา สัตว์ป่าชนิดต่างๆ ได้แก่

สัตว์สี่เท้า เช่น ช้าง กระบือ โค กวาง เนื้อทราย หมูป่า สุนัขจิ้งจอก กระตัง หมี เสือโคร่ง เสือเหลือง เสือดาว โคนแดง ละมั่ง อ้น กระแต กระรอก ฯลฯ

สัตว์เลื้อยคลานและแมลง เช่น ตุ๊กแก ตู๊ดตุ๋ แอ้ บั้ง แตน ต่อ ผึ้งหลวง

สัตว์ปีกและนกชนิดต่างๆ เช่น นกยูงทอง นกเขา นกกระทา ไก่ป่า ไก่ฟ้า นกหัวว่า นกกด นกกระเรียน นกแก้ว นกกระจิบ นกกระจาบ นกกางเขน นกขมิ้น นกเงือก

ต่อมากวีพรรณนาพรรณไม้นชนิดต่างๆ ทั้งไม้ยืนต้น ไม้เถา ไม้ดอก ไม้ใบ ไม้ผล เช่น กุหลาบ เพกา สาเก สุกกรม มะยม ชมพู นางแย้ม ราชพฤกษ์ ชงโค ตะโก ตะขบ นมแมว มหาหงส์ มะเดื่อ น้อยหน่า มังคุด มะม่วง จากนั้นได้พรรณนาชมปลา สัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ สัตว์ที่หากิน ในน้ำ เช่น ปลาแปบ ปลาเป่า ปลาคางเบื่อน ปลาดุก ปลากระโทง กุ้งเหลิ้ม จระเข้ เป็ด ตะพาบน้ำ ปู กุ้ง หอยโข่ง นอกจากนี้ก็ยังสามารถพรรณนาให้เห็นถึงความรื่นรมย์ในท่ามกลางธรรมชาติที่สวยงาม อุดมสมบูรณ์

กาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง มีความโดดเด่นด้วยกระบวนพรรณนาภาพของ ธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตทั้งคน สัตว์ พืช ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน แม้จะไม่มีมีการคร่ำครวญถึงนาง อันเป็นที่รัก แต่ได้ให้ความสำเร็จอารมณ์ด้วยความรู้ที่หลากหลายเกี่ยวกับสัตว์และพืชในสมัยนั้น

ผ่านการใช้ถ้อยคำที่มีความงดงามไพเราะ เปี่ยมไปด้วยโวหารภาพพจน์ ดังนั้นวรรณคดีเรื่องนี้ จึงได้รับการยกย่องให้เป็นแบบอย่างของการแต่งกาพย์ห่อโคลงในสมัยต่อมาจนถึงปัจจุบัน

3.3 นิราศนรินทร์

рінฤทัย สัจพันธุ์ (2550 : 210-214) กล่าวถึงประวัติของนิราศนรินทร์เอาไว้ว่า เป็นผลงานของนายนรินทร์ธิเบศร (อิน) กวีในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) และเป็นข้าราชการฝ่ายพระราชวังบวรสถานมงคล แต่งขึ้นเมื่อครั้งตามเสด็จสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ ไปปราบพม่าที่ยกมาตีเมืองกลางและชุมพร เมื่อ พ.ศ. 2352 คราวเดียวกับที่พระยาตรังคุมมิบาลแตงนิราศกลาง

นิราศนรินทร์แต่งเป็นนิราศคำโคลง มีรายนำเรื่อง 1 บท แล้วตามด้วยโคลงสี่สุภาพจำนวน 141 บท เนื้อความในส่วนที่เป็นรายนำ และโคลงอีก 4 บท เป็นบทไหว้ครูที่พรรณนาให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของกรุงรัตนโกสินทร์ อันเปรียบได้กับกรุงศรีอยุธยาที่ฟื้นกลับคืนมาอีกครั้ง

เนื้อความในตอนต่อมา กวีกล่าวถึงการจากนางอันเป็นที่รัก มีการคร่ำครวญให้เห็นความรัก ความผูกพันระหว่างกวีกับนาง จนดูเหมือนว่ากวีไม่อาจมีชีวิตอยู่ได้หากต้องจากนางไป แต่การจากไปครั้งนี้ กวีอยู่ในภาวะจำยอมเพราะเป็นราชการแผ่นดิน กวีจึงแสดงความคิดออกมาว่า หากตนเองแบ่งหัวใจออกเป็น 2 ส่วนได้ ก็จะรีบทำทันที โดยส่วนหนึ่งจะนำติดตัวไป อีกส่วนหนึ่ง จะทิ้งไว้กับนาง ก่อนออกเดินทางกวียังมีความคิดที่จะฝากนางอันเป็นที่รักไว้กับเทพเจ้าองค์ต่างๆ แต่กวีก็หยุดความคิดดังกล่าวไว้ เนื่องจากเกรงว่าเทพเจ้าองค์ต่างๆ จะหลงรักและแย่งนางอันเป็นที่รักของกวีไป ดังนั้นกวีจึงฝากนางไว้กับใจของนางเอง พร้อมกับฝากนางอันเป็นที่รักไว้กับที่นอนหมอน มุ้ง ให้ช่วยดูแลนาง

จากนั้นกวีได้พรรณนาเส้นทางในการเดินทาง ซึ่งมีทั้งทางน้ำและทางบก โดยกวีออกเดินทางทางเรือจากคลองขุด ผ่านวัดแจ้ง ออกไปทางคลองบางกอก ผ่านวัดหงส์เหมราช วัดสังข์กระจาย บางยี่เรือ บางด่าน บางนางนอน บางขุนเทียน ทั้งนี้ตลอดระยะเวลาของการเดินทางกวีมีความคิดถึงนางอันเป็นที่รักอยู่เสมอ เมื่อระยะทางยิ่งไกลออกไป กวีก็ยิ่งกระวนกระวายใจ อยากกลับไปหานางแต่ก็ไม่กล้า เนื่องจากเป็นราชการสงคราม กวียังคิดวิตกอีกว่าตนเองอาจมิได้กลับคืนมาหานาง เพราะอาจเสียชีวิตกลางสนามรบ

กวีเดินทางต่อไปจนถึงบางบอน บางกก หัวกระบือ ดอนโคกขาม คลองโคกเต่า มหาชัย ท่าจีน บ้านบ่อน้ำ นาขวาง สามสิบสองคด คลองย่านซื่อ แม่กลอง แล้วไปออกปากแม่น้ำซึ่งต่อกับมหาสมุทรอันเต็มไปด้วยเสียงคลื่นลม เรือแล่นต่อไปเรื่อยๆ จนถึงบ้านแหลม คุ่งคดอ้อย แล้วเข้าเมืองเพชรบุรี ทั้งนี้ยังเห็นได้ว่าในระหว่างที่กวีเดินทางนั้น นอกจากจะได้พรรณนาชื่อสถานที่ให้สัมพันธ์กับอารมณ์และความรู้สึกของกวีแล้ว ยังได้พรรณนาถึงต้นไม้ สัตว์นานาชนิด ตลอดจน

สภาพของธรรมชาติ โดยเชื่อมโยงกับความรัก ความอาลัยของกวีที่มีต่อนางอันเป็นที่รัก มีการพรรณนาถึงความเป็นแม่ศรีเรือนของนางอันเป็นที่รัก

เมื่อออกจากเมืองเพชรบุรี กองทัพเรือได้แล่นต่อไปเรื่อยๆ ผ่านชะอำ ห้วยขมิ้น ท่าข้ามปราณบุรี เขาสามร้อยยอด โคแดง ซึ่งเป็นบริเวณป่าใหญ่ กวีจึงพรรณนาชมสัตว์ ต้นไม้ ดอกไม้ โดยนำไปสัมพันธ์กับนางอันเป็นที่รัก ในที่สุดกองทัพเรือได้เดินทางมาถึงอ่าวนางรม (บางนางรม ประจวบคีรีขันธ์) แล้วเดินทางต่อไปจนถึงบางสะพาน อยู่แห่ง เขาหมอนเจ้า โพสลับ ลับยักษ์ เมืองแม่น้ำ อุ้สะเภา หนองบัว ด่านสิงขร จากด่านสิงขรยังต้องล่องเรือต่อไปตามลำแม่น้ำน้อย ผ่านแก่งตุ่ม แก่งกุลาตอก แก่งแก้ว แก่งนางครวญ จึงมาถึงปากร่วมน้ำ (บริเวณที่แม่น้ำตะนาวศรีใหญ่และแม่น้ำตะนาวศรีน้อยไหลมาบรรจบกัน) จากนั้นเดินทางต่อไปยังเมืองเพชร แล้วถึงเมืองตะนาวศรี ซึ่งต้องเดินทัพทางบกเพราะเป็นบริเวณป่าแวดล้อมไปด้วยภูเขา และนิราศนรินทร์ ได้ยุติการพรรณนาเพียงเท่านี้

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณคดีนิราศ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณคดีนิราศ ผู้วิจัยพบว่า มีนักวิจัยหลายคน ให้ความสนใจวารณคดีนิราศทั้งที่เป็นของกวีในราชสำนัก และนิราศที่แต่งโดยกวีท้องถิ่น มาศึกษาในด้านต่างๆ ดังนี้

พจนีย์ เห็นพิทักษ์ (2515) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์วรรณกรรมนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น โดยศึกษาในด้านประวัติ รูปแบบ พัฒนาการ รวมถึงลีลาการเขียนของกวีแต่ละคน ทั้งนี้ ผลการศึกษาพบว่า กวีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นแต่งวรรณกรรมนิราศขึ้นหลายเรื่อง ฉันทลักษณ์ที่ใช้มีหลายชนิด เช่น โคลงฉันท์ โคลงสี่สุภาพ กลอน และฉันท์ ซึ่งเป็นไปตามความนิยมของยุคสมัย สำหรับลีลาการเขียนของกวี จะมีทั้งอ่อนหวานและห้วนๆ กวีที่เขียนนิราศในแนวอ่อนหวาน เช่น สนุทรภู์ นายรินทรธิเบศร (อิน) ส่วนกวีที่เขียนนิราศในแนวห้วนๆ คือ พระยาตรังคภูมิบาล สำหรับเนื้อหาของนิราศจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ กวีพรรณนาชมธรรมชาติ ตามอารมณ์และความรู้สึกของกวี เมื่อพบเห็นสิ่งใดก็จะพรรณนาถึงนางอันเป็นที่รัก นอกจากนี้ กวียังได้แทรกทัศนะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนสภาพแวดล้อม ทำให้เห็นคุณค่าของนิราศในด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ แต่คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์เป็นคุณค่าที่ได้รับจากการศึกษาวรรณกรรมนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมากที่สุด

ทัศนีย์ ทานตวนิช (2517) ศึกษาวรรณกรรมของพระยาตรัง ในส่วนที่เป็นวรรณคดีนิราศ พบว่า ทั้งนิราศตามเสด็จทัพลำน้ำน้อยและนิราศกลาง มีเนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เพราะแต่งขึ้นเมื่อครั้งที่พระยาตรังเดินทางไปทำศึกกับพม่า ทั้งนี้จากแนวคิดและสำนวนภาษาที่ปรากฏ ได้สะท้อนให้เห็นความสามารถด้านอักษรศาสตร์ของพระยาตรังว่า เป็นผู้มีความรู้ด้าน

วรรณคดีโบราณ ดังนั้นจึงปรากฏศัพท์โบราณในนิราศเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้พระยาตรังยังนิยมใช้ภาษาห้วนๆ โลดโผน ตรงไปตรงมา อันสะท้อนให้เห็นบุคลิกของพระยาตรังว่าเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง

ประทีป วาทิกทินกร (2517) ศึกษานิราศ 8 เรื่องของสุนทรภู่พบว่า กลอนของสุนทรภู่แต่ละวรรค จะมีจำนวนคำตั้งแต่ 7-9 คำ และมีช่วงจังหวะในการอ่านแบบ 3/2/3 โดยมีตำแหน่งในการส่งสัมผัสคงที่ ลักษณะของสัมผัสในวรรคที่ 1 และวรรคที่ 3 จะเป็นสัมผัสสระทั้งสองช่วง ส่วนวรรคที่ 2 และวรรคที่ 4 ในช่วงแรกจะเป็นสัมผัสพยัญชนะ แต่ช่วงหลังจะเป็นสัมผัสสระ และคำท้ายวรรคที่ 2 นิยมใช้เสียงจัตวา คำท้ายวรรคที่ 3 และวรรคที่ 4 นิยมใช้เสียงสามัญ ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบการแต่งนิราศทุกเรื่องของสุนทรภู่พบว่า ลักษณะประจำในการแต่งกลอนของสุนทรภู่ไม่แตกต่างกันมากนัก และมีความสอดคล้องกันเป็นส่วนใหญ่

นิตยา ตันทโสภาส (2519) ศึกษาเรื่องลักษณะเด่นของกาพย์ห่อโคลงและกาพย์เห่เรือพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ความตอนหนึ่งได้แสดงให้เห็นลักษณะนิราศในกาพย์ห่อโคลงและกาพย์เห่เรือ ผลการวิจัยสรุปว่า ลักษณะนิราศมีส่วนทำให้พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรเป็นที่เลื่องลือจับใจผู้อ่านมาทุกสมัย

สิงฆะ วรรณสัย (2522) ศึกษาเรื่องโคลงมั่งทรงารบเชียงใหม่ สรุปความได้ว่า เมื่อพิจารณาเนื้อหาในโคลงมั่งทรงารบเชียงใหม่แล้ว น่าจะเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ แต่เนื่องจากความโดดเด่นในการบรรยายถึงสถานที่ที่กวีเดินทางผ่าน และมีบทครวญถึงนางเป็นจำนวนมาก จึงเห็นว่าความโดดเด่นในเรื่องดังกล่าวเข้าทำนองการเขียนแบบนิราศ แต่คุณค่าในด้านประวัติศาสตร์ก็มิได้ด้อยลงไปแต่อย่างใด กลับช่วยเสริมให้วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นที่สนใจมากยิ่งขึ้น

ระวิวงศ์ ศรีทองรุ่ง (2528) ศึกษาวรรณกรรมนิราศภาคเหนือ 3 เรื่อง ได้แก่ โคลงนิราศหริภุญไชย โคลงมั่งทรงารบเชียงใหม่ และโคลงนิราศดอยเก็ง ปรากฏว่าโคลงนิราศทั้ง 3 เรื่องมีประติษฐการตามแบบนิราศ เช่น การฝากนาง และยังสะท้อนให้เห็นค่านิยมของสังคมเกี่ยวกับความเชื่อต่างๆ และประเพณีที่น่าสนใจหลายประการของล้านนาไทย

ลมูล จันทน์หอม (2532) ศึกษาและวิเคราะห์โคลงนิราศหริภุญไชยจากต้นฉบับโบราณและปั๊บสา สรุปความได้ว่า โคลงนิราศหริภุญไชยหรือโคลงเม็งเป้าหรือลาลูพร เชื่อกันว่าอาจเป็นวรรณกรรมนิราศเรื่องแรกของไทย ซึ่งนำคำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพมาแต่งเป็นทำนองนิราศ นักปราชญ์ทางวรรณคดีไทยต่างยอมรับว่าเป็นผลงานของกวีล้านนาในสมัยก่อน

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2534) ศึกษาตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในส่วนที่เกี่ยวกับวรรณคดีนิราศพบว่า ตัวละครหญิงในวรรณคดีนิราศจะไม่มี การแสดงพฤติกรรม แต่จะมีบทบาทสำคัญต่อการนำเสนอแก่นเรื่องของวรรณคดีนิราศ ในฐานะเป็น

นางที่กวีคร่ำครวญถึงความทุกข์ทรมานเพราะต้องจากนาง นอกจากนี้ตัวละครหญิงในวรรณคดีนิราศยังมีส่วนสำคัญที่ทำให้กวีสร้างอารมณ์สะท้อนใจอันเป็นลักษณะเฉพาะของวรรณคดีนิราศ

สุภาพร พลายน้อย (2541) ศึกษาและเปรียบเทียบวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร และวรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ จำนวน 58 เรื่อง พบว่า วรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ จำนวนมากได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรในหลายลักษณะด้วยกัน เช่น ใช้รูปแบบคำประพันธ์เหมือนกัน มีการเลียนแบบสำนวนภาษาของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร มีการสืบทอดขนบในการพรรณนา นอกจากนี้ยังเน้นในเรื่องการคร่ำครวญถึงคนรัก มุ่งเน้นในเรื่องการเดินทาง สภาพแวดล้อมต่างๆ ที่กวีได้พบเห็น และมักบอกชื่อผู้แต่งเอาไว้ในส่วนนำ และส่วนท้ายของเรื่อง

กิตติศักดิ์ หารดี (2542) ศึกษาทฤษฎีการเสนอมุมมองเกี่ยวกับธรรมชาติของกวีในวรรณกรรมนิราศสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3) ผลการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการแสดงอารมณ์ของกวีและทัศนะของกวีพบว่า กวีใช้กลวิธีการนำธรรมชาติมาแสดงอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด ซึ่งมีทั้งการแสดงอารมณ์เศร้า อารมณ์รัก อารมณ์แห่งความประทับใจ นอกจากนี้ยังพบว่ากวีใช้กลวิธีโดยนำธรรมชาติมาแสดงทัศนะ ซึ่งมีทั้งทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อ ค่านิยม และแสดงคติชีวิต ทั้งนี้ปรากฏว่าสุนทรภู่เป็นกวีที่นำเอาธรรมชาติมาใช้ในการแสดงอารมณ์และทัศนะมากที่สุด

สาทิติ แทนบุญ (2542) ศึกษาอัตลักษณ์ในวรรณกรรมนิราศของหมื่นพรหมสมพัตสร (นายมี) ผลการศึกษาด้านทัศนะของกวีพบว่า นายมีได้แสดงทัศนะเอาไว้ 3 ลักษณะ คือ ทัศนะต่อชีวิต ทัศนะต่อโลก และทัศนะต่อสังคม ทั้งนี้นายมีแสดงทัศนะต่อชีวิตเอาไว้มากที่สุดโดยเน้นในเรื่องของความรัก และความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของชีวิต ทัศนะของนายมีที่แสดงออกมานั้นสะท้อนให้เห็นว่านายมีเป็นนักวิจารณ์ฝีปากกล้า เพราะกล่าววิจารณ์สตรี แม้แต่พระสงฆ์ก็ไม่เว้น

จันทร์ศิริ แทนมณี (2544) ศึกษาและเปรียบเทียบโคลงนิราศนรินทร์กับโคลงนิราศสุพรรณของสุนทรภู่ ในด้านการใช้ศัพท์ วรรณรส และสำริดละ ซึ่งสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ด้านการใช้ศัพท์ ปรากฏว่านิราศนรินทร์และนิราศสุพรรณใช้คำศัพท์ยาก มีการแผลงคำ และกำหนดเสียงให้อ่านแตกต่างไปจากปกติ เพื่อให้ถูกต้องตามข้อบังคับหรือสัมผัส และจงใจใช้ฉันทลักษณ์ที่ผิดรูปแบบเพื่อรักษาความหมาย ทั้งนายนรินทร์กับสุนทรภู่ นิยมใช้สร้อยคำเช่นเดียวกัน ต่างกันตรงที่นายนรินทร์นิยมใช้ในบาทที่ 1 กับ 3 ส่วนสุนทรภู่ใช้เฉพาะบาทที่ 3 นายนรินทร์ใช้สัมผัสในเท่าที่จำเป็น แต่สุนทรภู่ นำสัมผัสในของกลอนสุภาพมาใช้ในโคลงอย่างเต็มที่

2. ด้านวรรณรส ปรากฏว่านิราศนรินทร์ มีสวรรณคดีเพียง 3 รส คือ ศกฺงคารรส อัพภูตรส และศานติรส ส่วนโคลงนิราศสุพรรณ มีสวรรณคดีครบทั้ง 9 รส

3. ด้านสารัตถะ ปรากฏว่านิราศนรินทร์ มีการพรรณนาอย่างพิสดารเกินความเป็นจริง แต่ นิราศสุพรรณ มีการพรรณนาในลักษณะที่สมจริง และนิราศทั้งสองเรื่องนี้ได้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ ของผู้คนในสมัยนั้น

รื่นฤทัย สัจพันธุ์ (2544) ศึกษานิราศวัดเจ้าฟ้าของสุนทรภู่ในเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสรุปผลการศึกษาได้ว่า นิราศวัดเจ้าฟ้ามีคุณค่าในด้านวรรณศิลป์ และคุณค่าทางด้านสังคมไปพร้อมกัน เพราะแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมมอญ ซึ่งเป็นชนกลุ่มหนึ่งในสังคมไทย

นิจนิรันดร์ แจ่มสมบุรณ์ (2546) ศึกษาและวิเคราะห์ภาพสะท้อนทางสังคมในวรรณกรรม นิราศของสุนทรภู่ โดยศึกษาจากนิราศ 7 เรื่อง คือ นิราศเมืองแกลง นิราศพระบาท นิราศภูเขาทอง นิราศวัดเจ้าฟ้า นิราศสุพรรณ นิราศพระปฐม และนิราศเมืองเพชร ผลการศึกษาพบว่าวรรณกรรม นิราศของสุนทรภู่ทั้ง 7 เรื่อง สะท้อนภาพทางสังคมเรื่องต่างๆ คือ การจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ พระกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ด้านการทำนุบำรุงพุทธศาสนา พุทธศาสนาเป็นศาสนาอันเป็นที่พึ่งทางจิตใจของคนในสังคม ประชาชนทุกคนมีความเชื่อเรื่องกรรม สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และปรารถนาจะได้พบพระศรีอารีย์ มีการสร้างวัดวาอารามอย่างวิจิตรงดงาม บ้านเมืองมีความอุดมสมบูรณ์ ประชาชนอาศัยอยู่กันอย่างมีความสุข

ณัฐกาญจน์ นาคนวล (2551) ศึกษานิราศพระปฐมของหลวงจักรปราณี (ฤกษ์) ในด้านขนบ และนวลักษณ์ สรุปผลการวิจัยได้ว่า นิราศพระปฐมมีความสำคัญต่อพัฒนาการของวรรณคดีนิราศ ทั้งในแง่ของการสืบทอดขนบ และการสร้างนวลักษณ์ ดังนี้

ด้านการสืบทอดขนบ นิราศพระปฐมมีลักษณะเด่นในด้านการพรรณนาชมธรรมชาติ อย่างละเอียด มีการใช้กลวิธีต่างๆ ในการพรรณนา เช่น การใช้ชื่อสถานที่ที่กวีเดินทางผ่านมาเป็นสื่อเชื่อมโยงความรู้สึก มีการใช้ภาพพจน์ และมีการแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งต่างๆ ในระหว่างการเดินทาง

ในส่วนของการสร้างสรรค์นวลักษณ์ นิราศพระปฐมมีลักษณะการใช้กลวิธีของกระแสนึก ที่กวีปล่อยให้อารมณ์ความรู้สึกหลั่งไหลออกมาอย่างไร้ระเบียบ มีการทำลายความต่อเนื่องของเวลา ระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ซึ่งทำให้เห็นสัจธรรมจากประวัติชีวิตของกวี

นิธิอร พรอำไพสกุล (2551) ศึกษานิราศเมืองนครชัยศรี และสรุปว่านิราศเรื่องนี้มีลักษณะดีเด่นที่อาจเป็นบันทึกการสำรวจเส้นทางของกวี ที่เดินทางผ่านสถานที่ต่างๆ ในเมืองนครชัยศรี เชื่อมโยงกับเรื่องการขุดคลองสำคัญหลายสาย อันเป็นทางไปพระปฐมเจดีย์ ซึ่งเป็นพระราชดำริที่สำคัญในสมัยรัชกาลที่ 4 นอกจากนี้นิราศนครชัยศรียังมีความดีเด่นในเชิงนิราศ คือ การใช้ขนบ และกลวิธีทางวรรณศิลป์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกของกวีที่มีต่อนางอันเป็นที่รัก

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ (2557) ศึกษาวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี จำนวน 19 เรื่อง ในด้านต่างๆ ได้แก่ วรรณศิลป์ ธรรมเนียมนิยม ประดิษฐ์การ และภาพสะท้อนวิถีชีวิตของชาวเพชรบุรี ผลการศึกษาพบว่า นิราศเมืองเพชรบุรี จำนวน 19 เรื่อง ปรากฏวรรณศิลป์ที่ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะท้อนใจ การแต่งนิราศเพชรบุรีมีธรรมเนียมนิยมแบบเดียวกับการแต่งนิราศของกวีในราชสำนัก ทั้งนี้ปรากฏประติษฐการในวรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรีที่แต่งโดยกวีสมัยใหม่ และปรากฏภาพสะท้อนทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม และความเชื่อ ที่ทำให้ทราบว่าเพชรบุรีเป็นแหล่งอารยธรรมที่ยาวนาน มีวัฒนธรรมและประเพณีที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์

ปิยพร มลิตานานุช (2560) ศึกษาสุนทรียลักษณ์ในวรรณคดีเรื่องกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงพบว่า กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงปรากฏสุนทรียลักษณ์ 3 ประเภท ได้แก่ โวหารภาพพจน์ การเล่นคำ และการเล่นเสียง นอกจากนี้กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง ยังได้สะท้อนวัฒนธรรมในราชสำนัก คือ พระราชพิธี และยังสะท้อนวัฒนธรรมการแต่งวรรณคดี

นิพัทธ์ แยมเดช และสมบัติ มั่งมีสุขศิริ (2563) ศึกษาเรื่องอิสระแห่งกวี ในนิราศภูเขาทอง และนิราศเมืองเพชรของสุนทรภู่ โดยสรุปผลการศึกษาได้ว่า นิราศทั้ง 2 เรื่อง ได้แสดงอิสระของกวีด้านการเลือกสรรคำ การสื่อจินตนาการ ตลอดจนการถ่ายทอดอารมณ์และประสบการณ์ที่ทรงพลัง การสร้างสรรค์นิราศทั้ง 2 เรื่องของสุนทรภู่ มีพื้นฐานมาจากช่วงชีวิตที่แตกต่างกัน จึงทำให้นิราศทั้ง 2 เรื่อง แสดงอิสระแห่งกวีที่โดดเด่นต่างกันไป กล่าวคือ นิราศภูเขาทองมีความโดดเด่นในด้านการสะท้อนवासนาของสุนทรภู่ และการแสดงความรู้สึกโศกเศร้าที่มีต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ส่วนนิราศเมืองเพชรได้แสดงให้เห็นความช่างสังเกตของสุนทรภู่ที่มีต่อธรรมชาติ และสะท้อนความทรงจำที่มีต่อเพชรบุรีอันเป็นสถานที่คุ้นเคย จึงกล่าวได้ว่านิราศภูเขาทองและนิราศเมืองเพชร เปี่ยมไปด้วยอิสระแห่งกวีในการถ่ายทอดพลังทางวรรณศิลป์ที่ไม่ยึดติดกับกรอบหรือขนบทางวรรณกรรมนิราศ

ศิขรินทร์ แสงเพชร นาเรือง (2563) ศึกษา นิราศภูเขาทอง เส้นทางท่องเที่ยวแล้วอดีตสู่ปัจจุบัน ปรากฏผลการศึกษาว่า นิราศภูเขาทองของสุนทรภู่เปรียบเสมือนแผนที่ที่บรรยายให้เห็นเส้นทางท่องเที่ยวตามสถานที่ต่างๆ ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งยังเล่าความเป็นมาของสถานที่ต่างๆ จากอดีตสู่ปัจจุบัน แม้ว่าจะมีความเจริญเข้ามา แต่สถานที่ต่างๆ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ในฐานะเมืองมรดกโลก

พิณพนธ์ คงวิจิตร วัฒนพร บุญชู เบญญาภา หลักเพชร และณัฐธิดา แซ่ตัน (2564) ศึกษา นิราศนรินทร์ในหัวข้อ พิมพ์พัคตร์แม่เพ็ญปราง จักเปรียบใดเลย : ความเปรียบนางผู้เป็นที่รัก ในนิราศนรินทร์ สรุปผลการศึกษาได้ว่า กวีเปรียบเทียบนางอันเป็นที่รักกับธรรมชาติประเภทพืชมากที่สุด นอกจากนี้กวียังได้นำลักษณะบางประการของพืชชนิดต่างๆ มาเปรียบเทียบกับนางอันเป็นที่รักเพื่อให้อ่านเกิดจินตภาพ

สุทัศน์ วงศ์กระบอกถาวร และเสาวคนธ์ สุขรักข (2565) ศึกษาแนวทางการศึกษาเนื้อหาของวรรณกรรมนิราศได้ข้อสรุปว่า วรรณกรรมนิราศเป็นงานที่ให้คุณค่าด้านอารมณ์และปัญญา โดยผู้อ่านจะได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมกับได้รับความรู้ในเรื่องต่างๆ ได้แก่ สถานที่ สภาพสังคม ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ทั้งนี้เนื้อหาของวรรณกรรมนิราศแบ่งออกได้ 4 ด้าน คือ การคร่ำครวญถึงสิ่งอันเป็นที่รัก การให้ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ การถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตของผู้คนในแง่มุมต่างๆ และการถ่ายทอดแนวคิดของกวีจากเหตุการณ์ที่ได้พบเจอ ทั้งนี้เนื้อหาของวรรณกรรมนิราศบางเรื่องอาจมีไม่ครบทั้ง 4 ด้าน เพราะขึ้นอยู่กับแรงบันดาลใจ และจุดประสงค์ในการนำเสนอของกวี

สุภาพร พลายเล็ก (2566) ศึกษาวรรณกรรมนิราศปัจจุบันในส่วนที่เกี่ยวกับพัฒนาการด้านรูปแบบ วัตถุประสงค์ และเนื้อหา โดยศึกษาตัวบทวรรณกรรมนิราศปัจจุบัน จำนวน 300 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมนิราศปัจจุบันแต่งเป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง โดยมีวัตถุประสงค์ในการแต่งเพื่อ 1) ประกวดและอนุรักษ์ 2) ให้ข้อมูลและประชาสัมพันธ์ 3) แต่งเพื่อความบันเทิง 4) บันทึกการเดินทางและแสดงเหตุการณ์ 5) แต่งเป็นสินค้าเพื่อจำหน่าย 6) แสดงความคิดเห็นหรือแนะนำสั่งสอน 7) ถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึก ทั้งนี้วรรณกรรมนิราศปัจจุบันได้แสดงเนื้อหาใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) มุ่งเน้นบันทึกการเดินทางและสิ่งที่พบเห็น 2) มุ่งเน้นการคร่ำครวญและแสดงความรู้สึก 3) มุ่งแสดงความคิดเห็นเชิงวิพากษ์วิจารณ์สังคม แม้ว่าวรรณกรรมนิราศปัจจุบันจะมีพัฒนาการในด้านรูปแบบ วัตถุประสงค์ ตลอดจนลักษณะของเนื้อหาที่สอดคล้องกับบริบทของสังคม แต่การแต่งวรรณกรรมนิราศปัจจุบันยังคงรักษาขนบในการแต่งวรรณกรรมนิราศไว้ดั้งเดิม

พีรเดช ภูศรี และณัฐฤติ คล้ายสุวรรณ (2566) ศึกษาวิเคราะห์บทกวีทำดินแดง ในประเด็นของการสะท้อนภาพลักษณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ผลการศึกษาพบว่า นิราศบทกวีทำดินแดง สะท้อนภาพลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช 3 ประการ คือ 1) ทรงมีพระอารมณ์สุนทรีย์และอ่อนหวานในเรื่องของความรัก 2) ทรงเป็นผู้นำที่ปฏิบัติงานอย่างรวดเร็ว 3) ทรงมีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจ ทั้งนี้ผลการศึกษา ยังแสดงให้เห็นว่า นิราศบทกวีทำดินแดงมีลักษณะของการพรรณนาอารมณ์มากกว่าบันทึกการเดินทาง และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระราชนิพนธ์นิราศเรื่องนี้ตามขนบของการแต่งวรรณกรรมนิราศ แต่มีการแต่งนอกขนบเล็กน้อย คือ มีการกล่าวถึงนางอันเป็นที่รักรวมกันทุกคน ไม่กล่าวถึงเฉพาะนางใดนางหนึ่ง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณคดีนิราศพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่จะศึกษาเกี่ยวกับความงามทางภาษา การเปรียบเทียบ การสะท้อนให้เห็นคุณค่าด้านอารมณ์และปัญญา กลวิธีทางวรรณศิลป์ ลักษณะเด่น พัฒนาการด้านการแต่ง ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง การสืบทอดขนบและการสร้างสรรค์นวลักษณ์ การศึกษาต้นฉบับเพื่อวิเคราะห์ภูมิหลัง การศึกษา

ลักษณะนิสัยของกวี การศึกษาเส้นทางที่ปรากฏในนิราศ และอิทธิพลของวรรณคดีนิราศรุ่นเก่าที่มีต่อวรรณคดีนิราศรุ่นหลัง ทั้งนี้แม้จะมีข้อค้นพบว่านิราศเรื่องนั้นๆ ได้สะท้อนให้เห็นสภาพทางสังคมและวัฒนธรรม ค่านิยมความเชื่อต่างๆ หรือมีการศึกษาเรื่องการแสดงอารมณ์ของกวี และทักษะของกวีอยู่บ้าง แต่การศึกษานั้น จะเน้นไปที่การศึกษานิราศเพียงเรื่องเดียวหรือศึกษาผลงานของกวีคนเดียว มีการศึกษาเพียงส่วนน้อยที่เน้นศึกษาตัวบทวรรณกรรมนิราศหลายเรื่อง นอกจากนี้ผลการศึกษาที่พบ เหมาะสำหรับการนำไปศึกษาต่อยอดในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษา ไม่เหมาะสำหรับการนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษา เพราะผลการศึกษาและข้อค้นพบนั้นละเอียดลึกซึ้ง จึงมิได้เอื้อประโยชน์ต่อการนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนของครู แต่งานวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์นิราศภูเขาทอง กาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง และนิราศนรินทร์ เพื่อการเรียนการสอนวรรณคดีไทย” นี้ จะมีส่วนช่วยให้ครูหรือนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู สามารถนำข้อมูลที่ปรากฏหรือข้อค้นพบของผู้วิจัย ไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนนักเรียนได้อย่างสะดวก อีกทั้งยังช่วยให้ครูหรือนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ตลอดจนนักเรียนเข้าใจตัวกวี และเข้าใจเนื้อหาของวรรณคดีนิราศได้ง่ายขึ้นกว่าการศึกษางานวิจัยเรื่องต่างๆ ดังที่กล่าวมา

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์นิราศภูเขาทอง ภาพยนตร์โคลงนิราศธารทองแดง และนิราศนรินทร์ เพื่อการเรียนรู้การสอนวรรณคดีไทย” เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบุคลิกของกวีที่ปรากฏในนิราศภูเขาทอง ภาพยนตร์โคลงนิราศธารทองแดง และนิราศนรินทร์ ผ่านการแสดงอารมณ์ 2) ศึกษาแนวคิดของกวีที่ปรากฏในนิราศภูเขาทอง ภาพยนตร์โคลงนิราศธารทองแดง และนิราศนรินทร์ ผ่านการแสดงทัศนะ โดยผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล
2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล
3. ขั้นนำเสนอข้อมูล

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนิราศภูเขาทอง ภาพยนตร์โคลงนิราศธารทองแดง และนิราศนรินทร์ จากหนังสือ ตำรา เอกสาร วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่รวบรวมได้ เพื่อทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายและลักษณะของนิราศ
- 1.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการแสดงอารมณ์ของกวีและทัศนะของกวี
- 1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติวรรณคดีเรื่องนิราศภูเขาทอง ภาพยนตร์โคลงประพาสธารทองแดง และนิราศนรินทร์
- 1.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณคดีนิราศ

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัย วิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้ โดยวิเคราะห์ตามลำดับในประเด็นต่อไปนี้

1. วิเคราะห์อารมณ์กวีที่ปรากฏในนิราศภูเขาทอง ภาพยนตร์โคลงนิราศธารทองแดง และนิราศนรินทร์
2. วิเคราะห์ทัศนะของกวีที่ปรากฏในนิราศภูเขาทอง ภาพยนตร์โคลงนิราศธารทองแดง และนิราศนรินทร์

3. สรุปผลและอภิปรายผล ผู้วิจัยนำประเด็นต่างๆ ที่ค้นพบจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล มาสรุปผล และอภิปรายผล

3. ^๕แนะนำเสนอข้อมูล

นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Content Anaiysis) ด้วยการเขียนแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการวิเคราะห์เนื้อหาในวรรณคดีนิราศทั้ง 3 เรื่อง ได้แก่ นิราศภูเขาทอง กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง และนิราศนรินทร์ ผู้วิจัยพบข้อมูลเกี่ยวกับการแสดงอารมณ์ของกวีและทัศนคติของกวีในด้านต่างๆ ทั้งนี้จะนำเสนอข้อมูลเป็นลำดับ ดังนี้

1. นิราศภูเขาทอง

จากการศึกษานิราศภูเขาทอง ผู้วิจัยพบการแสดงอารมณ์ของกวี และการแสดงทัศนคติของกวีในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1.1 การแสดงอารมณ์ของกวี

การแสดงอารมณ์ของกวีในนิราศภูเขาทอง มีเฉพาะการแสดงออกโดยตรง และไม่พบว่ามี การแสดงอารมณ์แบบนิพนา และนิพนพนาแต่อย่างใด ผู้วิจัยจะกล่าวถึง ดังนี้

1.1.1 การแสดงออกโดยตรง

อารมณ์กวีที่พระสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) ได้แสดงไว้ในนิราศภูเขาทอง ส่วนใหญ่จะเป็นอารมณ์เศร้าที่เกิดจากสิ่งเร้าต่างๆ ได้แก่ 1) อารมณ์เศร้าเพราะคิดถึงความหลัง 2) อารมณ์เศร้าเพราะคิดน้อยเนื้อต่ำใจ 3) อารมณ์เศร้าเพราะไม่สมหวัง ดังนี้

1) อารมณ์เศร้าเพราะคิดถึงความหลัง ตลอดระยะเวลาที่สุนทรภู่เดินทางนั้น ได้แสดงให้เห็นว่าท่านคิดถึงความหลังอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะคิดถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ดังนั้นเมื่อสุนทรภู่เดินทางผ่านพระบรมมหาราชวัง สุนทรภู่จึงได้พรรณนาความคิดถึงของตนที่มีต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) โดยแสดงความรู้สึกออกมาจากใจว่า เมื่อสิ้นพระองค์แล้ว สุนทรภู่ก็เหมือนกับคนศิระชะขาด และไร้ที่พึ่ง ดังความว่า

ถึงหน้าวังดังหนึ่งใจจะขาด
ไฉ่ผ่านเกล้าเจ้าประคุณของสุนทร
พระนิพพานปานประหนึ่งศิระชะขาด
ทั้งโรคซ้ำกรรมชดวิบัติเป็น

คิดถึงบาทบพิตรอดิศร
แต่ปางก่อนเคยเฝ้าทุกเช้าเย็น
ด้วยไรรู้ญาติยากแค้นถึงแสนเข็ญ
ไม่แลเห็นที่ซึ่งจะพึ่งพา

(พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู่], 2518 : 151)

ครั้นเรือผ่านตำหนักแพ สุนทรภู่ก็หวนคิดถึงเหตุการณ์ที่ตนเคยได้ตามเสด็จ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้า พระกฐิน ซึ่งสุนทรภู่ได้รับใช้ใกล้ชิด และทำหน้าที่ขีดเกล้าสำนวนภาษา พร้อมกับอ่านบทประพันธ์ ถวาย โดยมีได้ทำให้ระคายเคืองเบื่องพระยุคลบาทเลยแม้แต่น้อย ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ ดังกล่าวยังคงฝังลึกอยู่ในจิตใจของสุนทรภู่ เพราะท่านได้พรรณนาให้เห็นว่าการเข้าเฝ้าครั้งนั้น เป็นการเข้าเฝ้าที่ใกล้ชิด จนถึงขนาดที่สุนทรภู่ได้กลืนสุคนธรสที่ทรงประพรมพระวรกายอันเป็น กลิ่นหอมชื่นใจ ครั้นกลืนสุคนธรสจางหายไปเพราะเสด็จสวรรคต วาสนาของสุนทรภู่ก็สิ้นไป เหมือนกับกลืนสุคนธรสนั้น ดังความว่า

ถึงหน้าแพแลเห็นเรือที่นั่ง	คิดถึงครั้งก่อนมาน้ำตาไหล
เคยหมอบรับกับพระจมีนไวย	แล้วลงในเรือที่นั่งบัลลังก์ทอง
เคยทรงแต่งแปลงบทพจนารถ	เคยรับราชโองการอ่านฉลอง
จนกฐินสิ้นแม่น้ำในลำคลอง	มิได้ช้องเคืองขัดหทัยา
เคยหมอบใกล้ได้กลืนสุคนธ์ตลบ	ละอองอบรสรื่นชื่นนาลสา
สิ้นแผ่นดินสิ้นรสสุคนธา	วาสนาเราก้สิ้นเหมือนกลืนสุคนธ์

(พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู่], 2518 : 152)

เมื่อสุนทรภู่เดินทางมาถึงสามโคก ท่านก็หวนระลึกถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) อีกครั้ง พร้อมกับบอกด้วยว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) เป็นผู้พระราชทานนามเมืองสามโคกให้ใหม่ว่า “ปทุมธานี” ด้วยเหตุที่เมืองนี้อุดมไปด้วยดอกบัว ดังความว่า

ถึงสามโคกโคกถวิลถึงปิ่นเกล้า	พระพุทธเจ้าหลวงบำรุงซึ่งกรุงศรี
ประทานนามสามโคกเป็นเมืองตรี	ชื่อปทุมธานีเพราะมีบัว

(พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู่], 2518 : 155)

นอกจากจะคิดถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) แล้ว สุนทรภู่ยังได้แสดงความคิดถึงญาติพี่น้อง ตลอดจนหญิงคนรัก ดังที่พรรณนาเอาไว้เมื่อเดินทาง ผ่านบางจาก บางพลู และบางพลัด ความว่า

ถึงบางจากจากวัดพลัดพี่น้อง	มามัวหมองมัวหน้าไม่ฝ้าฝัน
เพราะรักใคร่ใจจิตไม่ยี่ดเย็น	จึงต้องชื่นใจพราวมาจากเมือง
ถึงบางพลูคิดถึงคู่มืออยู่ครอง	เคยใส่ซองส่งให้ล้วนใบเหลือง

ถึงบางพลัดเหมือนพีพลัดมาขัดเคือง

ทั้งพลัดเมืองพลัดสมรมาร้อนรน

(พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู่], 2518 : 153)

นอกจากสุนทรภู่จะแสดงความคิดถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ตลอดจนญาติพี่น้องและนางที่เคยรักกันแล้ว สุนทรภู่ยังแสดงให้เห็นว่า ท่านคิดถึง ความหลังเมื่อครั้งที่ท่านมีความสุข อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพย์สมบัติและผองเพื่อน ครั้นสุนทรภู่ ย้อนกับมาดูตัวท่านในขณะที่กำลังเดินทางไปภูเขาทอง ท่านก็พบว่าในยามนี้มีแต่หนูพัดคนเดียว ที่อยู่ร่วมสุขร่วมทุกข์กับท่าน ดังความว่า

วังเวงจิตคิดคะเนงรำพึงความ
สำรวจกับเพื่อนรักสะพรักพร้อม
ไ้อ້ยามเชยเห็นอยู่แต่หนูพัด

ถึงเมื่อยามยังอุดมโสมนัส
อยู่แหวดล้อมหลายคนปรนนิบัติ
ช่วยนั่งปัดยุงให้ไม่ไกลกาย

(พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู่], 2518 : 157)

2) **อารมณ์เศร้าเพราะคิดน้อยเนื้อต่ำใจ** อารมณ์ดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นเพราะสุนทรภู่ คิดว่ามีควรเข้าไปหาท่านผู้รั้งเมืองอยุธยา (พระยาไชยวิชิต [เผือก]) ซึ่งเป็นสหายเก่า เพราะฐานะ ของสุนทรภู่กับสหายเก่าในตอนนีห่างไกลกันนัก หากท่านผู้รั้งเมืองทำตัวว่าไม่รู้จัก สุนทรภู่ก็จะได้รับความอับอาย ดังความว่า

มาทางทำหน้าที่จวนจอมผู้รั้ง
จะแหวหาถ้าท่านเหมือนเมื่อเป็นไวย
แต่ยามยากหากว่าถ้าท่านแปลก
เหมือนเขยใจใฝ่สูงไม่สมควร

คิดถึงครั้งก่อนมาน้ำตาไหล
ก็จะได้รับนิมนต์ขึ้นบนจวน
อกมิแตกเสียหรือเราเขาจะสรรว
จะต้องม้วนหน้ากลับอับประมาณ

(พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู่], 2518 : 158)

3) **อารมณ์เศร้าเพราะไม่สมหวัง** เมื่อสุนทรภู่ขึ้นนมัสการพระเจดีย์ภูเขาทองนั้น ท่านได้พบพระบรมสารีริกธาตุสถิตอยู่ในดอกบัว สุนทรภู่มีความยินดีมาก กระทำบูชานมัสการ พระบรมสารีริกธาตุด้วยความนอบน้อมพร้อมกับอัญเชิญไว้ในขวดแก้ว ครั้นวันรุ่งขึ้นพระบรมธาตุ ก็อันตรธานไป สุนทรภู่จึงแสดงความผิดหวังที่มีได้ครอบครองพระบรมธาตุ ดังความว่า

พอกราบพระปะดอกปทุมชาติ
สมถวิลยินดีชุลีกร
กับหนูพัดมัสการสำเร็จแล้ว
มานอนกรงรุ่งขึ้นจะบูชา

พบพระธาตุสถิตในเกสร
ประคองซ่อนเชิญองค์ลงนาวา
ใส่ขวดแก้ววางไว้ใกล้เกศา
ไม่ปะตาตันนอกยิ่งตกใจ

แสนเสียดายหมายจะชมบรมธาตุ
โائبุญน้อยลอยลับครรไลไกล

ใจจะขาดคิดมาน้ำตาไหล
เสียน้ำใจเจียนจะคืนสิ้นชีวัน

(พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู่], 2518 : 160)

1.2 การแสดงทัศนะของกวี

ทัศนะกวีที่ปรากฏในนิราศภูเขาทองนั้น มีทั้งสัมพันธ์ทัศนะและวิสุทธ์ทัศนะ ทั้งนี้สุนทรภู่ได้แสดงทัศนะประเภทต่างๆ ไว้ ดังนี้

1.2.1 สัมพันธ์ทัศนะ

การแสดงสัมพันธ์ทัศนะของสุนทรภู่ นั้น ส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องกับตัวของสุนทรภู่เอง ทัศนะดังกล่าว ได้แก่ 1) ความรัก 2) ความหลง 3) ความโศก 4) ความหวัง 5) ทัศนะเกี่ยวกับเหล่า 6) ทัศนะเกี่ยวกับสตรี ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง ดังนี้

1) **ความรัก** สุนทรภู่เปรียบเทียบความรักว่าเหมือนกับการเมาสุรา ซึ่งการเมาสุรานั้น ยังมีโอกาสสร้างเมาได้ แต่การเมารักนั้น สูดยากยิ่งนักที่จะทำให้หายไป ดังความว่า

ไม่เมาเหล้าแล้วแต่เรายังเมารัก
ถึงเมาเหล้าเข้าสายก็หายไป
สุดจะหักห้ามจิตคิดไฉน
แต่เมาใจนี้ประจำทุกค่ำคืน

(พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู่], 2518 : 153)

2) **ความหลง** สุนทรภู่แสดงทัศนะดังกล่าวนี้ เมื่อเดินทางเข้าเขตบ้านญวน ณ ที่นั้น เรือของสุนทรภู่ไหลเข้าไปติดอยู่ในกระแสน้ำวน กว่าจะนำเรือออกจากกระแสน้ำวนได้ ต้องใช้เวลาอยู่นาน เมื่อสุนทรภู่เห็นกระแสน้ำวน ท่านจึงนำมาเปรียบเทียบกับกระแสน้ำวนในจิตใจของท่านว่า แม้ในบัดนี้ท่านก็ยังมีอาจหลุดพ้นจากวันวนแห่งความสวาทไปได้ ดังความว่า *ใจยังวนหวังสวาทไม่คลาดคลา* (พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู่], 2518 : 154)

3) **ความโศก** เป็นทัศนะที่สุนทรภู่แสดงออกมาได้อย่างกินใจมาก ความโศกที่สุนทรภู่แสดงออกนี้ เกิดขึ้นจากการที่ท่านประจักษ์แก่ชีวิตว่าในยามที่ตกต่ำ แม้ผืนแผ่นดินจะกว้างใหญ่ไพศาล แต่ก็ไม่มีพื้นที่ให้ตนซึ่งเป็นคนตัวเล็กๆ ได้อาศัยอยู่เลย ดังความว่า

โائبุญหนาแน่นเป็นแผ่นพื้น
เมื่อเคราะห์ร้ายกายเราก้เท่านี้
ล้วนหนามเหน็บเจ็บแสบคับแคบใจ
ถึงสี่หมื่นสองแสนทั้งแดนไตร
ไม่มีที่พสุธาจะอาศัย
เหมือนนกไร้รังเร่อยู่เอยกา

(พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู่], 2518 : 154)

4) ความหวัง ในนิราศภูเขาทอง สุนทรภู่ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความหวังของท่าน เอาไว้ว่า เกิดชาติใดขอให้บริสุทธิ์ (น่าจะหมายถึงขอให้มีการรูปร่างหน้าตาดี ร่างกายสมบูรณ์พร้อมทุกประการ) อย่ามีทุกข์โศกโรคภัย มีความสุขสบายในหมู่ญาติพี่น้อง ขอให้หลุดพ้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ขอให้ชนะใจตนเอง ขอให้มีความรู้ ขอให้ตนมีศีล 5 ขออย่าให้ได้พบกับหญิงร้ายและชายชั่ว ขออย่าให้เมามัวในความรัก ขอให้ยึดมั่นในโพธิญาณและมีโอกาสไปถึงนิพพาน ดังจะเห็นได้จากคำอธิษฐานของท่านต่อพระเจดีย์ภูเขาทอง ความว่า

จะเกิดชาติใดใดในมนุษย์	ให้บริสุทธิ์สมจิตที่คิดหมาย
ทั้งทุกข์โศกโรคภัยอย่าใกล้กราย	แสนสบายบริบูรณ์ประยูรวงศ์
ทั้งโลภโทโสแลโมหะ	ให้ชนะใจได้อย่าไหลหลง
ขอพึ่งเฟื่องเรื่องวิชาปัญญาจง	ทั้งให้ทรงศีลขันธในสันดาน
อีกสองสิ่งหญิงร้ายแลชายชั่ว	อย่าเมามัวหมายรักสมครสมาน
ขอสมหวังตั้งประโยชน์โพธิญาณ	ตราบนิพพานภาคหน้าให้ถาวร

(พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู่], 2518 : 160)

5) ทัศนะเกี่ยวกับเหล่า เมื่อสุนทรภู่เดินทางผ่านโรงเหล่า สุนทรภู่จึงแสดงทัศนะเกี่ยวกับเหล่าว่า เป็นน้ำนรกที่ทำให้ท่านกลายเป็นคนบ้า ดังความว่า *โอบาบกรรมน้ำนรกเจียวอกเรา ให้มัวเมาเหมือนหนึ่งบ้าเป็นน่าอาย* (พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู่], 2518 : 152) จากทัศนะที่ สุนทรภู่ได้แสดงออกมานี้ ทำให้เห็นว่าสุนทรภู่ก็ทราบดีว่าเหล่าเป็นสิ่งไม่ดี แต่สุนทรภู่ก็เหมือนกับ จะแสดงให้เห็นอีกว่าขาดเหล้ามิได้ ดังความว่า *ไม่ใกล้กรายแกล้งเมินก็เกินไป* (พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู่], 2518 : 152)

6) ทัศนะเกี่ยวกับสตรี แม้สุนทรภู่จะแต่งนิราศภูเขาทองในขณะที่บวชเป็นพระ แต่ท่านก็ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับสตรีเอาไว้ ซึ่งทัศนะเกี่ยวกับสตรีที่สุนทรภู่แสดงนั้น เป็นการแจ้งให้ผู้อ่านทราบว่า เหตุใดท่านจึงต้องกล่าวถึงสตรี ทั้งๆ ที่ท่านบวชเป็นพระ ทั้งนี้สุนทรภู่ต้องการทำความเข้าใจกับผู้อ่านว่า การกล่าวถึงสตรีในนิราศจะทำให้มีอรรถรสในการอ่านเหมือนกับกรณีที่ แม่ครัวทำอาหาร ต้องมีการใส่พริกไทยและใบผักชีโรยหน้า เพื่อให้อาหารดูมีรสชาติ ดังความว่า

เหมือนแม่ครัวควักแกงพะแนงผัด	สารพัดเพี้ยชูหนังเครื่องมังสา
อันพริกไทยใบผักชีเหมือนสีกา	ต้องโรยหน้าเสียสักหน่อยอร่อยใจ

(พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู่], 2518 : 161)

1.2.2 วิสุทธิทัศนะ

การแสดงวิสุทธิทัศนะของสุนทรภู่ปรากฏออกมาในเรื่องต่างๆ ได้แก่ 1) ความเปลี่ยนแปลง 2) คุณและโทษของการพูด 3) นิสสัยคนพาล 4) ผลของการทำชั่ว ดังนี้

1) **ความเปลี่ยนแปลง** สุนทรภูได้แสดงให้เห็นว่าทุกสิ่งต่างๆ ในโลก ล้วนมีความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา ดังเช่น คนมอญที่เปลี่ยนแปลงการแต่งกายอย่างมอญมาเป็นการแต่งกายอย่างไทย ทำให้สุนทรภู่คิดไปถึงจิตใจของคนว่า หากความแน่นอนมิได้ ดังความว่า

ถึงเกร็ดย่านบ้านมอญแต่ก่อนเก่า	ผู้หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา
เดี๋ยวนี้มอญถอนไรจุกเหมือนตุ๊กตา	ทั้งผัดหน้าจับเขม่าเหมือนชาวไทย
ไอ้สามัญผันแปรไม่แท้เที่ยง	เหมือนอย่างเยี่ยงชายหญิงทิ้งวิสัย
นี่หรือจิตคิดหมายมีหลายใจ	ที่จิตใครจะเป็นหนึ่งอย่าพึงคิด

(พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู], 2518 : 154)

นอกจากความเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกายของคนมอญแล้ว สุนทรภูยังได้กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงของชีวิตตามหลักพุทธศาสนา คือ ความไม่เที่ยงแท้ว่า เมื่อมียศก็อาจเสื่อมยศ เมื่อมีลาภก็อาจเสื่อมลาภ ทัศนะดังกล่าวนี้เกิดจากการที่สุนทรภูได้เห็นพระเจดีย์ภูเขาทองอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรม ขาดการดูแล สุนทรภูจึงเกิดความสลดสังเวชใจ จึงพรรณนาออกมาว่า

ห้องค์ฐานร้าวรานถึงเก้าแฉก	เหยอแยกยอดสุดก็หลดหัก
ไอ้เจดีย์ที่สร้างยังรั้งรัก	เสียดายนักนิกหน้าน้ำตากระเด็น
กระเน็หรือชื่อเสียงเกียรติยศ	จะมีหมดลวงหน้าทันตาเห็น
เป็นผู้ดีมีมากแล้วยากเย็น	คิดก็เป็นอนิจจังเสียทั้งนั้น

(พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู], 2518 : 159)

2) **คุณและโทษของการพูด** สุนทรภูได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ใครที่พูดจาดี ก็จะเป็นศรีแก่ตัว มีคนรักคนชม หากพูดไม่ดีอาจทำให้เกิดอันตรายกับตนเองและทำลายความเป็นเพื่อนได้ ดังนั้นคนเราจะรักกันหรือไม่รักกัน ย่อมขึ้นอยู่กับ การพูด ดังความว่า

ถึงบางพูดพูดดีเป็นศรีศักดิ์	มีคนรักสรรถ้อยอร่อยจิต
แม้พูดชั่วตัวตายทำลายมิตร	จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา

(พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู], 2518 : 155)

3) **นิสัยคนพาล** สุนทรภู่ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับนิสัยคนพาลไว้ว่า คนประเภทนี้ อยู่ต่อหน้าแล้วทำดี โดยนำไปเปรียบเทียบกับผลมะเดื่อที่ภายนอกดูสวยงาม แต่ภายในกลับไม่สวยงาม เพราะถูกแมลงหวี่กัดกิน ดังความว่า

ถึงบางเดื่อไ้มะเดื่อเหลือประหลาด บังเกิดชาติแมลงหวี่มีในไส้
เหมือนคนพาลหวานนอกย้อมขมใน อุปไมยเหมือนมะเดื่อเหลือระอา

(พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู่], 2518 : 155)

4) **ผลของการทำชั่ว** สุนทรภู่ได้แสดงทัศนะดังกล่าวนี้เมื่อเดินทางผ่านบ้านจิว ซึ่งเป็นบริเวณที่มีต้นจิวขึ้นอยู่มากมาย โดยสุนทรภู่ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับต้นจิวตามคติความเชื่อ ในไตรภูมิพระร่วงว่า คนที่แอบกระทำความชั่วกับสามีหรือภรรยาของผู้อื่น เมื่อตายไปก็ต้องตกนรก ไปปีนต้นจิว ดังความว่า

จิวรกลีบหอกงคูลีแหลม ดังขวกแซมเสี้ยมแซกแตกไสว
ใครทำชู้คู่ท่านครั้นบรรลัย ก็ต้องไปปีนต้นนำขนพอง

(พระสุนทรโวหาร [สุนทรภู่], 2518 : 156)

2. ภาพยี่ห้อโคลงนิราศธารทองแดง

จากการศึกษาภาพยี่ห้อโคลงนิราศธารทองแดง ผู้วิจัยพบการแสดงอารมณ์ของกวี และการแสดงทัศนะของกวี ดังนี้

2.1 การแสดงอารมณ์ของกวี

การแสดงอารมณ์ของกวีที่ปรากฏในภาพยี่ห้อโคลงนิราศธารทองแดง ส่วนใหญ่จะเป็น การแสดงออกโดยตรง ไม่ปรากฏการแสดงอารมณ์แบบนิพเพทนาหรือนิพนนเพทนา ดังนี้

2.1.1 การแสดงออกโดยตรง

เมื่อศึกษาภาพยี่ห้อโคลงนิราศธารทองแดงแล้ว จะเห็นได้ว่าอารมณ์ที่เจ้าฟ้า ธรรมิเบศรได้แสดงออกมานั้น ได้แก่ 1) อารมณ์แห่งความสุขที่ได้เที่ยวชมธรรมชาติ 2) อารมณ์ แห่งความเศร้าเพราะคิดถึงนาง ดังนี้

1) **อารมณ์แห่งความสุขที่ได้เที่ยวชมธรรมชาติ** จากการศึกษาเนื้อหาที่ปรากฏ ทำให้เห็นว่าเจ้าฟ้าธรรมิเบศร ทรงมีความสุขที่ได้เที่ยวชมธรรมชาติ และทรงมีความสุขสนุกรสนาน ระคนไปด้วยเสียงหัวเราะ ดังความว่า

เที่ยวเล่นเปนเกษมสุข	แสนสิ่งสนุกปลุกใจหวัง
เร่ร้ายผายผาดฝั่ง	หวั่วกรีนขึ้นชมไพร
สุขเกษมแปรมน้ำเหลือบ	ลืมหลับ
แสนสนุกปลุกใจหวัง	วังหรี
เดินร้ายผายผายฝั่ง	ชายป่า
หวั่วกรีนขึ้นชี้	ส่องนัวชวนแล

(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, 2516 : 108)

ทั้งนี้ จะเห็นได้อีกว่าการได้เที่ยวชมธรรมชาติ ทำให้เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงมีพระทัยเบิกบาน ดังความว่า

ลมพัดมาเรื่อยเรื่อย	เย็นชวยเฉื่อยสำราญใจ
บุผ่านอนหลับใน	ไต้ร่มไม้ไทรสาขา
ลมพัดมาเฉื่อยซื่อ	เย็นใจ
บุผ่านอนหลับไหล	กลาดกลุ้ม
พุกหมอนเรียบกันไป	หลายเหล่า
นอนอยู่ใต้ไทรผู้่ม	ร่มไม้ไพศาล

(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, 2516 : 142)

2) อารมณ์เศร้าเพราะคิดถึงนาง ในระหว่างการท่องเที่ยวของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรมีบางช่วงบางตอนที่ทรงคิดถึงนางอันเป็นที่รัก ดังที่ทรงพรรณนาว่า

กล้วยไม้ห้อยต่ำเตี้ย	นมตำเรียเรียทางไป
หอมหวังวังเวงใจ	ว่ากลิ่นแก้วแล้วเรียมเหลียว
กล้วยไม้ห้อยย้อยคลี่	ดวงไสว
นมตำเรียรายไป	กลิ่นกล้า
หอมหวังวังเวงใจ	รสราศ
ว่ากลิ่นแก้วแล้วข้า	หยุดยั้งแลเหลียว

(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, 2516 : 131)

2.2 การแสดงทัศนะของกวี

การแสดงทัศนะของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรในกาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดงนั้น เป็นการแสดงทัศนะแบบสัมพันธ์ทัศนะ ดังนี้

2.2.1 สัมพันธ์ทัศนะ

สัมพันธทัศนะที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงแสดงไว้ ส่วนใหญ่จะเป็นทัศนะที่เกี่ยวกับผลงานการประพันธ์ของพระองค์ ดังนี้

1) ทรงขอร้องให้นักปราชญ์ช่วยแก้ไขผลงานหากพบข้อผิดพลาด เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ทรงแจ้งว่าผลงานของพระองค์นั้น หากนักปราชญ์ท่านใดอ่านแล้วเห็นว่ามีข้อผิดพลาดก็ขอให้ช่วยแก้ไขข้อผิดพลาดนั้น ดังความว่า

จบเสร็จจนนกไม้	ในแหล่งไหล้นักศสสถาน
หญิงชายฟังสำราญ	ที่ผิดอ่านวานแค้นเขียน
จบเสร็จจนนกไม้	โคลงการ
ชมแหล่งไพรพนักศสสถาน	เถื่อนกว้าง
หญิงชายชื่นชมบาน	ใจโลกย์
ใครอ่านวานเติมบ้าง	ช่วยแค้นเขียนลง

(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, 2516 : 143)

2) ทรงแจ้งว่างานของพระองค์แต่งไว้เพื่อให้คงอยู่คู่โลก เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ทรงแจ้งว่ากาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดงนั้น พระองค์ทรงแต่งขึ้นเพื่อให้เป็นงานที่คงอยู่คู่โลก ดังความว่า

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร	ไชยเชษฐสุริย์วงศ์เพียร
แต่งไว้ให้สถิตเสถียร	จำเนียรกาลนานสืบไป
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรเจ้า	ทรงเขียน
ไชยเชษฐสุริย์วงศ์เพียร	เลิศล้ำ
แต่งไว้ให้สถิตเสถียร	ในโลกย์
จำเนียรกาลนานชั่ว	อ่านอ้างสรรเสริญ

(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, 2516 : 143)

3) ทรงแจ้งว่างานของพระองค์เหมาะสำหรับผู้อ่านที่รู้วิธีการอ่านทำนองเสนาะ เหตุที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงกล่าวดังนี้ เพราะต้องการให้ผู้อ่านทราบว่า พระองค์มีความตั้งใจในการสรรหาถ้อยคำมาเรียงร้อยเพื่อให้เกิดความไพเราะและเกิดเสียงเสนาะ ดังนั้นการที่จะอ่านงานของพระองค์ให้เกิดความไพเราะ จึงต้องให้ผู้ที่รู้วิธีการการอ่านทำนองเสนาะเป็นผู้อ่าน จึงจะได้รรถรสสำหรับผู้ที่ไม่รู้วิธีการอ่านนั้น ไม่เหมาะกับการอ่านงานของพระองค์ เพราะจะทำให้เสียรรถรสของถ้อยคำไป ดังที่ทรงกล่าวไว้ในโคลงสองบทสุดท้าย ความว่า

อักษรเรียบริ้อยถ้อย	คำเพราะ
ผู้รู้อ่านสารเสนาะ	เรื้อยหรี
บริอ่านไม่เหมาะ	ตรงเท็ง ไปนา
ทำให้โคลงทั้งนี้	ชั่วช้าเสียไป
อักษรสรรค์สร้างช่าง	ชูปจาน
โคลงก็เพราะเสนาะสาร	แต่งไว้
ผู้รู้อ่านกลอนการ	พาชื่น ใจนา
ผู้บริอ่านให้	ขัดข้องเสียโคลง

(เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, 2516 : 144)

3. นิราศนรินทร์

จากการศึกษานิราศนรินทร์ ผู้วิจัยพบการแสดงอารมณ์ของกวีและการแสดงทัศนะของกวี ดังนี้

3.1 การแสดงอารมณ์ของกวี

การแสดงอารมณ์ของกวีที่ปรากฏในนิราศนรินทร์ มีทั้งการแสดงออกโดยตรง การแสดงอารมณ์แบบนิพเพทนา และการแสดงอารมณ์แบบนิพนพเพทนา ดังนี้

3.1.1 การแสดงออกโดยตรง

อารมณ์กวีที่นายนรินทร์ธิเบศร (อิน) แสดงออกโดยตรงมีหลากหลาย โดยอารมณ์ที่ปรากฏ ได้แก่ 1) อารมณ์เศร้าเพราะต้องจากนางไปราชการสงคราม 2) อารมณ์เศร้าเพราะคิดถึงนาง 3) อารมณ์เศร้าเพราะกังวลและเป็นห่วงนาง 4) อารมณ์เพื่ออันเนื่องมาจากความรักและความคิดถึงนาง 5) อารมณ์สับสนที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของกวี 6) อารมณ์แห่งความรักนางอย่างบริสุทธิ์ใจ รายละเอียดดังนี้

1) อารมณ์เศร้าเพราะต้องจากนางไปราชการสงคราม จากการศึกษาเนื้อหาในนิราศนรินทร์จะเห็นได้ว่า กวีมิได้ต้องการที่จะจากนางไปยังที่แห่งใด แต่สาเหตุที่กวีต้องจากนางไปในครั้งนี้ เพราะติดราชการสำคัญ ซึ่งก็คือราชการสงคราม ดังความว่า *ตราตรอมตะโมจเห็น หวนสวาท อกะหวีหวนร้าง รีบร้อนการณรงค์* (นายนรินทร์ธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 15) ทั้งนี้ ก่อนที่กวีจะออกเดินทาง กวีก็ได้แนบย้าให้นางอันเป็นที่รักเข้าใจในตัวของกวีว่า เหตุที่กวีต้องจากนางนั้น เพราะต้องตามเสด็จไปในกองทัพเพื่อทำสงคราม ดังความว่า *การณรงค์ราชร้อน เร่งแล้ว เรียมลา* (นายนรินทร์ธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 24)

2) **อารมณ์เศร้าเพราะคิดถึงนาง** อารมณ์ดังกล่าวนี้เป็นอารมณ์ที่กวีแสดงเอาไว้มากที่สุด โดยจะเห็นได้ว่าเมื่อกวีเริ่มออกเดินทาง กวีก็แสดงอารมณ์โศกเศร้าอันเนื่องมาจากความคิดถึงนางทันที ดังความว่า

ลงเรือเรือเคลื่อนคว้าง	ขวัญลี้ว แลแม่
ทรุดนั่งถอนใจปลิว	อกว่า
เหลียวหลังพิหวาดหวิว	ใจวาก
แลล้งสบหน้าหน้า	แม่หน้าเอ็นดู
ออกจากคลองชุดข้าม	ครรรไล
เรือวิ่งอกว่าใจ	หวาดขัว
เด็ดแต่ดั่งเด็ดใย	บัวแบ่ง มาแม่
จากแต่อกใจปล้ำ	เปลี่ยนไว้ในนาง

(นายนรินทรธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 25-26)

ทั้งนี้ในทุกระยะของการเดินทาง จะเห็นได้ว่านายนรินทรธิเบศร (อิน) มักแสดงความเศร้าอันเนื่องมาจากความคิดถึงนางอยู่เสมอ เพราะปรากฏว่าเมื่อกวีเดินทางผ่านยังสถานที่แห่งใด กวีก็มักจะนำเอาชื่อของสถานที่แห่งนั้น มาพรรณนาผสมกับอารมณ์แห่งความคิดถึงนางอยู่ตลอด ดังเช่น เมื่อกวีเดินทางผ่านเขตบ้านแหลม กวีก็นำเอาชื่อของบ้านแหลมมาพรรณนาเปรียบเทียบกับสายตาที่คมงามของนาง และด้วยความคิดถึงนางที่อยู่อย่างเปี่ยมล้น ทำให้กวีพรรณนาออกมาว่า อกจะแตกตายเพราะความคิดถึง ดังความว่า

บ้านแหลมเรือพี่เลี้ยง	คลองจร
ระลึกลมแหลมคร	เนตรน้อง
เสียวทรวงพี่ไอยอร	อกแตก ตายแม่
สุดสอดสายเนตรต้อง	แม่ตั้งตาคอย

(นายนรินทรธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 63)

3) **อารมณ์เศร้าเพราะกังวลและเป็นห่วงนาง** ความกังวลและความเป็นห่วงนางของกวีเกิดขึ้นเนื่องจาก กวีมิรู้ว่าจะฝากนางไว้กับสิ่งใดหรือเทพเจ้าองค์ใด เพื่อให้ช่วยดูแลนาง ครั้นจะฝากนางไว้กับฟ้าและดิน กวีก็เกรงว่าจะถูกพระมหากษัตริย์ผู้เป็นเจ้าของแผ่นดินลอบมากล้ากรายนาง ครั้นจะฝากนางไว้กับลม กวีก็เกรงว่าความแรงของลมจะทำให้ผิวกายของนางชอกช้ำ ครั้นจะฝากนางไว้กับพระอุมา กวีก็เกรงว่าพระอิศวรสวามีของพระอุมาจะลักลอบ

เข้ามาเยี่ยมชม กวีคิดแล้วคิดอีกจนเห็นว่าในสามโลกนี้ ไม่มีที่ที่ควรฝากนางไว้ นอกจากฝากนางเอาไว้ กับ “ใจ” ของนางเอง ดังความว่า

โหมควรจักฝากฟ้า	ฤติน ดีฤ
เกรงเทพไ้ธรมิรร์	ลอบกล้า
ฝากลมเลื่อนโหมบิน	บนเล่า นะแม่
ลมจะชายชักซ้า	ชอกเนื้อเรียมสงวน
ฝากอุมาสมรแม่แล้	ลักขมี เล่านา
ทราบสยมภูวจักรี	เกลือกใกล้
เรียมคิดจบจนตรี	โลกล่วง แล้วแม่
โหมฝากใจแม่ได้	ยิ่งด้วยใครครอง

(นายนรินทรธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 20-21)

4) อารมณ์เพื่ออันเนื่องมาจากความรักและความคิดถึงนาง ด้วยความรัก และความคิดถึงของกวีที่มีต่อนางอันเป็นที่รักอย่างสุดหัวใจ จึงทำให้กวีแสดงอารมณ์เพื่อ ในบางช่วงบางตอน เช่น กวีคิดจะแยกร่างของตนออกเป็น 2 ร่าง โดยร่างหนึ่งนั้นกวีหมายให้ ไปทัพ อีกร่างหนึ่งนั้นก็หมายใจว่าจะอยู่เชยชมนางอันเป็นที่รัก ทั้งนี้กวียังบอกอีกว่าหากท้องฟ้า มีกิ่งฟ้ายื่นออกมา กวีก็จะนำเอาตัวนางไปแขวนไว้ แต่ก็ติดอยู่ที่ท้องฟ้าไม่มีกิ่งฟ้าตามที่กวีคิด ดังความว่า

จำใจจากแม่เปลื้อง	ปลิดอก อรเอย
เหยยวว่าแดเดียวยก	แยกได้
สองซีกแล่งทรวงตก	แตกภาค ออกแม่
ภาคที่ไปหนึ่งไว้	แนบเนื้อนวลถนอม
ไ้ศรีเสวลักษณ์ล้ำ	แลโลม โลกเอย
แม้ว่ามีกิ่งโพยม	ยื่นหล้า
แขวนขวัญชูชอุโหม	แมกเมฆ ไว้แม่
ก็ดปมีกิ่งฟ้า	ฝากน่องนางเดียว

(นายนรินทรธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 18-19)

5) อารมณ์สับสนที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของกวี อารมณ์ดังกล่าวนี้ สืบเนื่องมาจาก ความคิดถึงของกวีที่มีต่อนางอันเป็นที่รัก โดยจะเห็นได้ว่าในระหว่างการเดินทาง กวีเกิดความรู้สึก

ขึ้นภายในจิตใจว่าอยากจะกลับไปหานาง แต่อีกใจหนึ่งก็กลัวถูกลงพระราชอาญา ดังความว่า
คิดไปใจป่วนปี้ม จักคืน ใจหนึ่งเกรงราชขึ้น ช่มคร้าม (นายนรินทรธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 37)

6) **อารมณ์แห่งความรักนางอย่างบริสุทธิ์ใจ** อารมณ์ดังกล่าวนี้ นายนรินทรธิเบศร (อิน) กล่าวออกมาอย่างจริงใจ และจะเห็นได้ว่ากวีรักนางอย่างสุดหัวใจ เพราะกวีได้พรรณนาให้เห็นว่า ความรักของกวีที่มีให้นางนั้น ต่อให้ภูเขาถล่ม หกชั้นฟ้าทลาย ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์สิ้นสูญ หรือไฟบรรลัยกัลป์ล้างโลก แต่ความรักของกวีนั้นมีได้จางหาย ยังคงอยู่ตลอดไป ดังความว่า

ตราบขุนศิริชั้น	ขาดสลาย แลแม่
รักบ่หายตราบหาย	หกฟ้า
สุริยจันทร์ขจาย	จากโลก ไปฤ
ไฟแล่นล้างสี่หล้า	หอนล้างอาลัย

(นายนรินทรธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 150)

3.1.2 การแสดงออกแบบนิพเพทนา

การแสดงออกแบบนิพเพทนาของนายนรินทรธิเบศร (อิน) สืบเนื่องมาจากความเศร้าโศกที่ต้องจากนางอันเป็นรัก ทั้งนี้อาจประกอบกับความว่าเหว่ของกวี จึงทำให้อารมณ์ความรู้สึกของตนไปผูกไว้กับธรรมชาติและสรรพสัตว์ เพื่อให้มีอารมณ์ร่วมไปกับตน ดังเช่น กำหนดให้เนื้อทรายและต้นไม้ต่างๆ มีอารมณ์เศร้าไปกับกวี ดังความว่า

เนื้อเปื้อนาเนกล้ำ	หลายพรรณ
ลำแหล่งลี้มเกลี้ยงวัน	แหวะวัน
ไพรพฤษ์เสียบเสียบศัลย์	โคกแม่
แสนสัตว์ชบเซาเร้น	ช่วยร้อนเรียมตรอม

(นายนรินทรธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 88)

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าตลอดการเดินทางของนายนรินทรธิเบศร (อิน) มักจะระบายความเศร้าโศก ความคิดถึง ความว่าเหว่ของตนที่ต้องจากนางอันเป็นรัก ให้ธรรมชาติได้รับรู้ ดังความว่า *เดินดงท่งทางละหาน หิมเวศ สารสั่งทุกห่อหมก้า ย่านน้ำลานาง* (นายนรินทรธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 128) และนอกจากจะระบายความรู้สึกผ่านธรรมชาติแล้ว นายนรินทรธิเบศร (อิน) ยังได้ระบายความรู้สึกของตนโดยการตัดพ้อให้เทพเจ้าองค์ต่างๆ ได้แก่ พระอินทร์ พระพรหม พระนารายณ์ ทราบว่าตนกับนางอันเป็นที่รักทำให้หากันเพราะพลัดพรากจากกัน แต่เทพเจ้าทั้งสามองค์กลับทำเมินเฉย ไม่เห็นใจตนบ้างเลย ดังความว่า

พันเนตรภูวนาถตั้ง
 พักตร์สี่แปดโลตฟิ่ง
 ฤชณนิทรเลอหลัง
 สองพิโยครำรื้อ

ตาระวัง ไคฮา
 อื่นอื้อ
 นาคหลับ ฤพ้อ
 เทพท้าวท่าเมิน

(นายนรินทรธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 132)

3.1.3 การแสดงออกแบบนิป็นนเพทนา

การแสดงออกแบบนิป็นนเพทนาของนายนรินทรธิเบศร (อิน) ก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากความอาลัยรัก ตลอดจนความคิดถึงของกวีที่มีต่อนางอันเป็นที่รัก แต่การแสดงออกในลักษณะดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่ากวีมีอารมณ์ที่รุนแรงกว่าการแสดงออกแบบนิเพทนา เพราะวกวีถึงขนาดพูดคุยกับสิ่งของ ธรรมชาติ และสรรพสัตว์ต่างๆ เช่น กวีอ่อนวอนเตียงนอน หมอน ม่านมุ้ง ให้ช่วยกันดูแลตักเตือนนางอันเป็นที่รัก ให้นอนในที่ที่เคยนอน หากนางอันเป็นที่รักของกวีจะไปยังที่แห่งใด ก็ขอให้ม่านช่วยปิดหนทางอย่าให้นางออกไปได้ ดังความว่า

บรรจรณ์หมอนม่านมุ้ง
 เตียงช่วยเตือนนุชนอน
 ฤกโฉมแม่จักรจร
 ม่านอย่าเบิกบังห้อง

เตียงสมร
 แท่นน้อง
 จากม่าน มาแฮ
 หับให้คอยหน

(นายนรินทรธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 22)

จะเห็นได้ว่าความรู้สึกดังกล่าวนี้ กวีได้แสดงเอาไว้ตลอดทั้งเรื่อง และตลอดทุกระยะทางที่กวีเดินทางผ่าน ทั้งนี้หากกวีมิได้สนทนากับธรรมชาติ สัตว์ป่า หรือสิ่งของ กวีก็จะสนทนากับเทพเจ้า และวิงวอนขอร้องเทพเจ้าให้ช่วยเหลือโดยการอุ้มกวีไปสมกับนางอันเป็นที่รัก ดังความว่า

โพลลับโพเทพไท้
 เอาพระโฆษผยองยา
 อารารันพระเอยอา
 เชิญช่วยพาสมรู้

เทพา พ้อฤ
 สวาทชู้
 รักรัแรง ราพ้อ
 รสน้องแรมนาน

(นายนรินทรธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 112)

3.2 การแสดงทัศนะของกวี

การแสดงทัศนะของนายนรินทรธิเบศร (อิน) มีทั้งการแสดงทัศนะแบบสัมพันธ์ทัศนะ และวิสุทธิ์ทัศนะ ดังนี้

3.2.1 สัมพันธ์ทัศนะ

การแสดงสัมพันธ์ทัศนะของนายนรินทรธิเบศร (อิน) ส่วนใหญ่จะเป็นการแสดงทัศนะในเรื่องส่วนตัวของกวี และมีการแสดงทัศนะทางสังคมบ้าง ดังนี้

1) **ทัศนะทางสังคม** นายนรินทรธิเบศร (อิน) ได้แสดงทัศนะทางสังคมของคนในสมัยที่แต่งนิราศนรินทรว่า มีความชื่นชมในพระบุญญาบารมีของพระมหากษัตริย์ มีความชื่นชมในความสวยงามของพระนคร และมีความยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนา ดังความจากรายและโคลงสองบทนำเรื่อง ความว่า

ศรีลัทธิพิศาลภพ เลอหล้าลบล่มสวรรค์ จรรโลงโลกกว้างว่าง แฉนแผ่นดินฝ้าง
เมืองเมรุ ศรีอยุธยาเย็นทร์แยมฟ้า แจกแสงจ้าเจิดจันทร์ เพ็ญรพิพรรณผ่องด้าว
ขุนหาญห้าวแหนบาท สระทุกขราษฎร์รอนเลื่อน สายเคิกเหลียนล่งหล้า ราษฎร์ราบ
หน้าเกริน เชิญข่าวยินยอบตัว ควบค้อมหัวไหว้ละล้า ทุกไท่น้าวมาลัยน้อม ขอออก
อ้อมมาอ่อน ผ่อนแผ่นดินให้ผาย ขยายแผ่นดินฟ้าให้แผ้ว เลี้ยงทแก้วให้กล้า พระยศให้
เทิดฟ้า เพื่อฟุ้งทศธรรม ท่านแฮ

อยุธยาคล่มแล้ว	ลอยสวรรค์ ลงฤ
สิงหასน์ปรางค์รัตนบรร	เจิดหล้า
บุญเพรงพระหากสวรรค์	ศาสน์รุ่ง เรื่องแฮ
บังอบายเบิกฟ้า	ฝึกพื้นใจเมือง
เรื่องเรื่องไตรรัตน์พัน	พันแสง
รินรสพระธรรมแสดง	คำเช่า
เจดีย์ระตะแซง	เสียดยอด
ยลยิ่งแสงแก้วแก้ว	แก่นหล้าหลากสวรรค์

(นายนรินทรธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 11-13)

2) **ทัศนะเกี่ยวกับนางอันเป็นที่รัก** นายนรินทรธิเบศร (อิน) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับนางอันเป็นที่รักไว้หลายประการ เช่น เปรียบใบหน้าอันนวลงามของนางอันเป็นที่รักว่า มีความงดงามมากกว่าดวงจันทร์ และยังกล่าวอีกว่าดวงจันทร์นั้น แม้จะสวยงามเพียงใด แต่ก็ยังมีตำหนิเป็นรอยดำอยู่ตรงกลาง แต่ใบหน้าของนางอันเป็นที่รักของกวีนั้น ไร้ซึ่งตำหนิใดๆ ดังความว่า

ชมแซคดีใช้หน้า	นวลนาง
เดือนดำหนิงกลาง	ต่ายแต้ม

พิมพ์พัทตร์แม่เพ็ญปราง
ขำกว่าแซไซแย้ม

จ๊กเปรียบไฉไล
ยั้งยี่ม้อปสร

(นายนรินทรธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 55)

เมื่อกวีพรรณนาว่า ใบหน้าของนางงามกว่าดวงจันทร์ จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่า นางอันเป็นที่รักของกวีนั้น จะต้องเป็นคนที่มึรูปร่างงดงาม มิเช่นนั้นแล้วนายนรินทรธิเบศร (อิน) คงจะไม่มีควมหวังเห็นถึงขั้นที่จะนำแผ่นทองมาหุ้มตัวนาง ดังความว่า *ควรแผ่แผ่นทองหุ้ม ห่อไว้หวังสงวน* (นายนรินทรธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 104) และด้วยความที่กวีหวังเห็นนางอันเป็นที่รักอย่างสุดหัวใจ จึงไม่เป็นที่แปลกใจเลยว่า เหตุใดนายนรินทรธิเบศร (อิน) จึงพรรณนาให้เห็นว่าตนรักมันและซื่อสัตย์ต่อนางเพียงคนเดียว ดังที่ได้พรรณนาเอาไว้เมื่อครั้งเดินทางผ่านคลองย่านชื่อ ความว่า

มาคลองย่านชื่อซำ
ชื่อตลอดย่านเดียวตรง
ใจคิดคู่ครองคง
ไปตลอดเลยพลั่ว

พิศวง
รวดรีว
รักแม่ นะแม่
พลัดน้องมาไกล

(นายนรินทรธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 50)

นอกจากนี้กวียังได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการพลัดพรากของกวีกับนางอันเป็นที่รัก โดยนำไปเปรียบกับคู่พระ-นาง ในวรรณคดีสมัยก่อนว่า คู่พระนางเหล่านั้นแม้ว่าจะต้องพลัดพรากจากกัน แต่ในที่สุดแล้วก็จะได้กลับมาพบกัน แต่สำหรับตัวกวีนั้น มีอาจทราบเลยว่าจะได้กลับคืนมาหานางอีกหรือไม่ ดังความว่า

นิทานนิเทศท้าว
ทุเรศแรมสมรไท
แสนทเวษเท่าไรไป
ปวงประสพคู่ค้ำ

องค์ใดก็ดี
ท่านร้าง
ปานอก พี่เอย
แต่ช้านานคืน

(นายนรินทรธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 133)

3) ทัศนะเกี่ยวกับผลงานของกวี นายนรินทรธิเบศร (อิน) ได้แสดงทัศนะในเรื่องนี้เอาไว้คล้ายกับเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรว่า หากนักปราชญ์ท่านใดอ่านแล้วมีความเห็นว่าควรแก้ไข ก็ให้แก้ไขได้ตามที่เห็นควร นอกจากนี้กวียังบอกเอาไว้อีกว่าผลงานของตนนั้น เปรียบเสมือนเครื่องหอม

ที่สามารถเลือกนำไปตามใจชอบได้ ดังความว่า *บทใดปราชญ์ปวงฉิน เชิญเปลี่ยน แปลงพ้อ
ปรุ้งเปรียบเสาวคนธ์ไล้ เลือกลิ้มตมดู* (นายนรินทรธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 152)

3.2.2 วิสุทธิ์ทัศนะ

การแสดงวิสุทธิ์ทัศนะของนายนรินทรธิเบศร (อิน) ส่วนใหญ่จะเป็นการนำความเชื่อทางพุทธศาสนาเรื่องบุญ-กรรม มาแสดงทัศนะว่า “บุญ” เป็นสิ่งที่ทำให้กวีได้มาพบกับนางอันเป็นที่รัก ส่วน “กรรม” เป็นสิ่งที่ทำให้กวีกับนางอันเป็นที่รักต้องพลัดพรากจากกัน ดังความว่า

รอยบุญเราร่วมพ้อง	พบกัน
บาปแบ่งสองทำหัน	เท่าสร้าง
เพรงพรากสัตว์จำผัน	พลัดคู่ เขาถ
บุญร่วมบาปจำร้าง	นุสร้างเรียมไกล
	(นายนรินทรธิเบศร [อิน], ม.ป.ป. : 17)

บทที่ 5

สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยวิเคราะห์จากนิราศภูเขาทอง ภาพยนตร์โคลงประพาสธารทองแดง และนิราศนรินทร์ ผู้วิจัยได้สรุปผล อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะไว้ ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 นิราศภูเขาทอง

เมื่อศึกษาการแสดงอารมณ์ของกวีที่ปรากฏในนิราศภูเขาทองแล้วพบว่า พระสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) ได้แสดงอารมณ์ด้วยการแสดงออกโดยตรง และไม่ปรากฏการแสดงอารมณ์แบบนิพนาหรืออุปนัยแต่อย่างใด ทั้งนี้การแสดงอารมณ์ในลักษณะของการแสดงออกโดยตรง โดยเฉพาะในตอนที่กำลังถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) และตอนที่กล่าวถึงตนเองว่าไม่มีแผ่นดินให้อยู่อาศัยนั้น เป็นตอนที่พระสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) แสดงออกได้อย่างซาบซึ้งใจและสะเทือนใจผู้อ่านมากที่สุด

จากการวิเคราะห์อารมณ์กวีของพระสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) ทำให้เห็นถึงบุคลิกภาพของสุนทรภู่ว่าเป็นคนที่ยึดติดในความหลัง มีความหวังให้ชีวิตสมบูรณ์พร้อม และมีความเป็นอยู่อย่างสุขสบาย แต่พระสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) มักจะคิดว่าตนเองต่ำต้อยด้อยค่าอยู่เสมอ ทั้งนี้จากการวิเคราะห์ทัศนคติของกวีนำเสนอ ทำให้ทราบถึงบุคลิกของพระสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) ในสมัยวัยหนุ่มว่าเป็นคนคึกคะนอง เจ้าชู้ และชอบดื่มสุรา

สำหรับแนวคิดที่พระสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) ได้นำเสนอไว้จากการแสดงทัศนคติ ทำให้เห็นว่าสุนทรภู่มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์อย่างสุดหัวใจ เห็นคุณค่าของปัญญาและวิชาความรู้ ชอบคนพูดจาไพเราะอ่อนหวาน ชอบดื่มสุราต่างๆ ที่รู้อยู่แก่ใจว่าเป็นสิ่งไม่ดี มีความเชื่อในเรื่องชาตินี้และชาติหน้ารวมถึงนิพพาน และเนื่องจากพระสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) แต่งนิราศภูเขาทองในขณะที่บวชเป็นพระภิกษุและมีอายุมากขึ้น จึงทำให้พระสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) มีความเข้าใจในความเป็นธรรมดาของโลกว่า ทุกสรรพสิ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ไม่มีสิ่งใดยั่งยืน นอกจากนี้พระสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) ยังบอกอีกว่าตนไม่ชอบคนพาล รวมถึงหญิงร้ายและชายชั่วทุกคน

1.2 ภาพยนตร์โคลงนิราศธารทองแดง

เมื่อศึกษาการแสดงอารมณ์ของกวี ที่ปรากฏในภาพยนตร์โคลงนิราศธารทองแดงแล้ว พบว่า เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรได้แสดงอารมณ์กวีด้วยการแสดงออกโดยตรง ไม่พบการแสดงออกแบบ นิเพทนาและนิปนนเพทนา

อารมณ์กวีที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรได้แสดงออกโดยตรงนั้น คือ อารมณ์แห่งความสุขจากการ ที่ได้เที่ยวชมธรรมชาติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นบุคลิกของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรว่า เป็นคนรักธรรมชาติ และเป็นคนช่างสังเกต เพราะทรงพรรณนาให้เห็นลักษณะของสัตว์ชนิดต่างๆ ได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ จากการวิเคราะห์การแสดงทศนะของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทำให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีความมั่นใจในตนเองอย่างสูง แม้จะทรงแจ้งให้บรรดานักปราชญ์แก่ไขงานของพระองค์ได้ แต่ก็ทรง กล่าวเอาไว้อย่างชัดเจนว่า งานของพระองค์เหมาะสำหรับผู้อ่านที่มีความรู้ หากผู้อ่านที่ไม่มีความรู้ มาอ่านงานของพระองค์แล้ว ก็จะทำให้งานของพระองค์เสียอรรถรส สำหรับแนวคิดของเจ้าฟ้า ธรรมธิเบศรที่ปรากฏจากการแสดงทศนะนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าทรงต้องการให้พระนิพนธ์ของพระองค์ อยู่คู่บรรณพิภพ

1.3 นิราศนรินทร์

เมื่อศึกษาอารมณ์กวีที่ปรากฏในนิราศนรินทร์แล้วพบว่า นายนรินทร์เบศร (อิน) ได้แสดง อารมณ์กวีด้วยการแสดงออกโดยตรง นอกจากนี้ยังพบการแสดงออกแบบนิเพทนาและนิปนนเพทนา อีกด้วย

จากการวิเคราะห์การแสดงอารมณ์ของกวีที่แสดงออกโดยตรงนั้น ส่วนใหญ่กวีจะแสดง อารมณ์เศร้า เพราะต้องจากนางอันเป็นที่รักมาราชการสงคราม นอกจากอารมณ์เศร้าแล้ว กวียังแสดง อารมณ์เพื่อและสับสน ซึ่งก็มาจากความคิดถึงนางอีกเช่นกัน ทั้งนี้ปรากฏว่ากวียังได้แสดงอารมณ์ รักนางอันมาจากความรักที่บริสุทธิ์ไว้ด้วย สำหรับการแสดงออกแบบนิเพทนาและนิปนนเพทนานั้น ก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากอารมณ์เศร้าและคิดถึงนางอันเป็นที่รักด้วยเช่นกัน

เมื่อศึกษาการแสดงอารมณ์ของกวีตามที่นายนรินทร์เบศร (อิน) ได้แสดงออกมานั้น ทำให้ เห็นถึงบุคลิกของกวีว่า เป็นคนสุภาพและอ่อนโยนต่อคนรัก เพราะเห็นได้จากถ้อยคำที่กวีใช้เรียก นางอันเป็นที่รัก จะเป็นคำที่กวีเรียกอย่างทะนุถนอม อ่อนละมุน นอกจากนี้กวียังเป็นคนที่หวง นางอันเป็นที่รักอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการออกคำสั่งให้สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ช่วยดูแลนาง และกวียังเป็นคนที่ซื่อสัตย์รักเดียวใจเดียวอีกด้วย ทั้งนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า กวีคงจะได้แต่งงาน กับนางอันเป็นที่รักและอยู่กินด้วยกันได้ไม่นานนัก แต่เพราะเหตุจำเป็นที่กวีต้องตามเสด็จไป ใน ราชการสงคราม จึงทำให้กวีต้องจากนางอันเป็นที่รัก ซึ่งส่งผลให้กวีพรรณนาถึงนางอันเป็นที่รัก อยู่ตลอดเวลา

เมื่อวิเคราะห์ทัศนคติที่ปรากฏในนิราศนรินทร์แล้ว ทำให้ทราบแนวคิดของกวีว่า มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ให้ความสำคัญแก่ราชการมากกว่าเรื่องส่วนตัว เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตนเอง ดังจะเห็นได้จากเนื้อความในโคลงตอนท้ายที่กวี แจ้งให้นักปราชญ์ที่ได้อ่านผลงานของตนสามารถแก้ไขได้ หากพบสิ่งผิดพลาด นอกจากนี้ยานนรินทร์เบศร (อิน) ยังมีความเชื่อเรื่องบุญ-กรรม อันเป็นคำสอนสำคัญทางพุทธศาสนา

2. อภิปรายผล

วรรณคดีเป็นวิชาที่นักเรียน นักศึกษา มักจะมองไม่เห็นประโยชน์ของการเรียนอย่างชัดเจน เหมือนกับวิชาแพทย์ บัญชี หรือกฎหมาย เพราะนักเรียน นักศึกษา ต่างคิดว่าการเรียนวรรณคดีจะต้องอ่านหนังสือเล่มหนาๆ หลายเล่ม และจะต้องทำความเข้าใจคำศัพท์ยากๆ เพื่อให้ทราบเนื้อหาของวรรณคดี สิ่งเหล่านี้อาจทำให้นักเรียน นักศึกษา เกิดความท้อใจจนไม่อยากเรียน ทว่าหากนักเรียน นักศึกษา ข้ามพ้นอุปสรรคดังกล่าวไปได้ก็จะทำให้นักเรียน นักศึกษา ได้สัมผัสกับสุนทรียภาพของวรรณคดีและเข้าถึงแก่นแท้ของวรรณคดี จนทำให้เกิดความเข้าใจในการเรียนวรรณคดีว่า มิได้เรียนรู้เรื่องราวของกลุ่มคนบางพวก แต่เป็นการเรียนรู้ถึงชีวิตและธรรมชาติของมนุษย์ ทั้งนี้ตัวละครในวรรณคดีไม่ว่าจะเป็นพระมหากษัตริย์หรือคนธรรมดา ก็ล้วนแต่เป็นคนที่มีธรรมชาติและอารมณ์อย่างเดียวกัน ผ่านประสบการณ์ต่างๆ ในรูปแบบเดียวกัน เช่น ความสุข ความทุกข์ ความผิดพลาด ความล้มเหลว ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการศึกษาวรรณคดีจึงเป็นการศึกษาเพื่อเรียนรู้ชีวิตและธรรมชาติของมนุษย์ (รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2560 : 1-2)

เมื่อวรรณคดีคือการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ชีวิตและธรรมชาติของมนุษย์ ดังนั้นผลการวิจัยจากงานวิจัยนี้ จึงสามารถนำไปสอนนักเรียน นักศึกษา เพื่อให้เกิดความเข้าใจในชีวิตและธรรมชาติของมนุษย์ได้ง่ายขึ้น ดังนี้

2.1 นิราศภูเขาทอง

นอกจากจะสอนให้ผู้เรียนเข้าถึงความงามทางภาษา การใช้โวหาร หรือการเรียนรู้เกี่ยวกับเส้นทางที่สุนทรภู์เดินทางผ่านแล้ว ผู้สอนควรสอนให้ผู้เรียนเข้าใจในเรื่องความเปลี่ยนแปลงของชีวิต และควรสอนให้ผู้เรียนรู้จักการวางแผนตั้งรับ หากชีวิตต้องประสบกับความโชคร้าย นอกจากนี้ผู้สอนยังควรสอนให้ผู้เรียนพุดจาสุภาพอ่อนหวานเพื่อที่จะได้เป็นที่รักของคนรอบข้าง และไม่คบกับคนพาลเพราะอาจทำให้เดือดร้อน สอนให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของปัญญาและวิชาความรู้ ยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา ไม่ดื่มสุรา นอกจากนี้ยังควรสอนให้ผู้เรียนรู้จักใช้ชีวิตอยู่กับปัจจุบัน ไม่ยึดติดกับความหลังที่ผ่านมา อีกทั้งยังควรสอนให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง ไม่ด้อยค่าตนเอง

2.2 ภาพยนตร์โคลงนิราศธารทองแดง

นอกจากจะสอนให้ผู้เรียนเข้าถึงความงามทางภาษา การใช้โวหาร และการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ ตลอดจนลักษณะของสัตว์ชนิดต่างๆ แล้ว ผู้สอนควรสอนให้ผู้เรียนเกิดความรักและความหวงแหนธรรมชาติ ทั้งนี้อาจมีการนำผู้เรียนไปทัศนศึกษา เพื่อให้เห็นสภาพแวดล้อมจริง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อเรื่องได้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้สอนควรนำลักษณะที่ดีของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร อันควรยึดถือเป็นแบบอย่างมาสอนผู้เรียนด้วย กล่าวคือ สอนให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในตนเองเหมือนเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรที่มั่นใจว่า งานของพระองค์ดีเลิศ เหมาะสำหรับการเก็บรักษาให้คงอยู่คู่บรรณพิภพ

2.3 นิราศนรินทร์

นอกจากจะสอนให้ผู้เรียนเข้าถึงความงามทางภาษา การใช้โวหาร และการเรียนรู้เกี่ยวกับเส้นทางที่กวีเดินทางผ่านแล้ว ผู้สอนควรสอนให้ผู้เรียนเห็นถึงอุปนิสัยของนายนรินทรธิเบศร (อิน) ว่ามีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ อีกทั้งยังเป็นผู้มีความรักอันมั่นคง ซื่อสัตย์ต่อภรรยาของตนเอง เห็นความสำคัญของส่วนรวมมากกว่าเรื่องส่วนตัว และสอนให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

ควรนำผลการวิจัยเรื่องนี้ ไปใช้ในการเรียนการสอนรายวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา รวมถึงนำผลการวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประกอบการสอนรายวิชา วรรณคดีนิราศ ในระดับอุดมศึกษา

3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยในหัวข้อ แนวคิดไทยในนิราศภูเขาทอง ภาพยนตร์โคลงนิราศธารทองแดง และนิราศนรินทร์ เพื่อให้เห็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมของไทยในสมัยที่แต่งนิราศ เพราะจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาวรรณคดีนิราศในแบบเรียนได้มากขึ้น

บรรณานุกรม

ตำราและหนังสือ

- กุสุมา รัชมณี. (2549). *การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสาร.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส, คุณหญิง. (2562). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชลดา เรื่องรักซ์ลิขิต. (2552). *ภาพย์แห่งเครื่องควาวหวาน ภาพย์เหนืราศแรมรสร้าง*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2558). *อ่านนิราศนรินทร์ ฉบับวิเคราะห์และถอดความ*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐกาญจน์ นาคนวล. (2551). *นิราศพระปฐมของหลวงจักรปาณี (มหาฤกษ์) : ขนบและนวลักษณ์. ใน พระนครปฐมในนิราศ บันทึกประวัติศาสตร์ผ่านสายตากวี*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2558). *วรรณกรรมเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2516). *ชีวิตและงานของสุนทรภู่*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: บรรณศิลป์.
- ธรรมธิเบศร, เจ้าฟ้า. (2516). *ภาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง. ใน เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร พระประวัติและพระนิพนธ์บทร้อยกรอง*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.
- นรินทร์ธิเบศร์ (อิน), นาย. (ม.ป.ป.). *นิราศนรินทร์*. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.
- น้อมนิจ วงศ์สุทธิธรรม. (2549). *วรรณกรรมนิราศ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นิธอร พรอำไพสกุล. (2551). *นิราศเมืองนครไชยศรี : บันทึกของนักสำรวจเส้นทาง. ใน พระนครปฐมในนิราศ บันทึกประวัติศาสตร์ผ่านสายตากวี*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เบญจมาศ พลอินทร์ และวารี ศรีมาโนช. (ม.ป.ป.). *วรรณคดีนิราศ*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ประจักษ์ ประภาพิตยากร. (2522). *โลกของภาษาและวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ประทีป วาทิกทินกร. (2553). *วรรณกรรมสุนทรภู่*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เปลื้อง ณ นคร. (2515). *อ่านวรรณคดี*. กรุงเทพฯ : รวมสาสน์.
- _____. (2546). *วรรณคดีวิจักษ์. ใน ปากกาบางกอก*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.

- พรหมสมพัตสร (นายมี), หมื่น. (2555). นิราศเดือน. ใน *นายมี (เสมียนมี) ศิษย์เอกสุนทรภู่ กวีจิตรกร ผู้สรรคศิลป์แห่งแผ่นดินรัชกาลที่ 3*. กรุงเทพฯ: วลี ศรีเอชนัน และดอกโมกข์.
- พิทยาลงกรณ์, พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. (2503). *ผลสมผลสาน ชุดที่ 2*. พระนคร: เขษมบรรณกิจ.
- รังรอง เจียมวิจักขณ์. (2550). ภูเขาทอง, นิราศ. ใน *นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ 1 ชื่อวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด.
- рінฤทัย สัจจพันธุ์. (2544). *ศาสตร์และศิลป์แห่งวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น.
- _____. (2550). นรินทร์, โคลงนิราศ. ใน *นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ 1 ชื่อวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.
- _____. (2560). *ความรู้ทั่วไปทางภาษาไทย ตอนที่ 3 วรรณคดีไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ล้อม เพ็งแก้ว. (2502). *ปกิณกะภาษาไทย*. ขอนแก่น: วิทยาลัยครูมหาสารคาม.
- _____. (2545). *ปีที่แต่งนิราศเมืองเพชร*. เพชรภูมิ. 14 (23).4.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2548 ก). *แนวการอ่านวรรณคดี และวรรณกรรม 3*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- _____. (2548 ข). *แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม 4*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- _____. (2549). *แนวการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม 2*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- _____. (2555). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- สิงฆะ วรรณสัย. (2522). *ปริวรรตโคลงมั่งทรงารบเชียงใหม่*. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.
- สุภาณี พัดทอง. (2550). ประพาสธารทองแดง, กาพย์ห่อโคลง. ใน *นามานุกรมวรรณคดีไทย ชุดที่ 1 ชื่อวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.
- สุนทรโวหาร, พระ. (2518). นิราศภูเขาทอง. ใน *ชีวิตและงานของสุนทรภู่*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.
- อภิลักษณ์ เกษมผลกุล. (2551). *พระนครปฐมในนิราศ บันทึกประวัติศาสตร์ผ่านสายตากวี*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

- กิตติศักดิ์ หารดี. (2542). *กลวิธีการเสนาอูมมอมองเกี่ยวกับธรรมชาติของกวีในวรรณกรรมนิราศสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3)*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จันทร์ศิริ แทนมณี. (2544). *รายงานการวิจัย การศึกษาเปรียบเทียบนิราศนรินทร์กับโคลงนิราศสุพรรณของสุนทรภู่ในด้านการใช้ศัพท์ วรรณรส และสำริดถะ*. เพชรบุรี: โปรแกรมวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี.
- ณัฐภูมิ คล้ายสุวรรณ. (2557). *วรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี : การศึกษาเชิงวิเคราะห์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ทัศนีย์ ทานตวนิช. (2517). *วิเคราะห์วรรณกรรมของพระยาตรัง*. ปริญญาบัตรการศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- นิจนรินทร์ แจ่มสมบุรณ์. (2546). *วิเคราะห์ภาพสะท้อนทางสังคมในวรรณกรรมนิราศของสุนทรภู่*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นิตยา ตันทโอภาส. (2520). *ลักษณะเด่นของกาพย์ห่อโคลงและกาพย์เห่เรือพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประทีป วาทิกทินกร. (2517). *วิเคราะห์ลักษณะกลอนในนิราศของสุนทรภู่*. ปริญญาบัตรการศึกษามหาบัณฑิต, วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร.
- ปิยพร มลีนทานุช. (2560). *สุนทรียลักษณ์ในวรรณคดี เรื่อง กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- พจนีย์ เห็นพิทักษ์. (2515). *การวิเคราะห์วรรณกรรมนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*. ปริญญาบัตรการศึกษามหาบัณฑิต, วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร.
- พรเทพ โตชายงกูร. (2553). *การอ้างอิงในนิราศสมัยใหม่ : กลวิธีการสื่อสารและการสร้างอารมณ์สะท้อนใจ*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รวีวงศ์ ศรีทองรุ่ง. (2528). *วิเคราะห์วรรณกรรมนิราศภาคเหนือ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2516). *นิราศคำโคลง : การวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับนิราศชนิดอื่น*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____ . (2534). *ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลมุล จันทน์หอม. (2532). *โคลงนิราศหรืออุโฆษ : การวินิจฉัยต้นฉบับ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สาทิต แทนบุญ. (2542). *อัตลักษณ์ในวรรณกรรมนิราศของหมื่นพรหมสมพัตสร (นายมี)*. วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สุภาพร พลายน้อย. (2541). *นิราศสมัยรัตนโกสินทร์ การสืบทอดขนบวรรณศิลป์จากพระนิพนธ์ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บทความวิจัยและบทความวิชาการ

นิพัทธ์ แยมเดช และสมบัติ มั่งมีสุขศิริ. (2563). “อิสระแห่งกวี” ในนิราศภูเขาทอง และนิราศ เมืองเพชรของสุนทรภู่. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*. 17(3), 1-14.

พิณพนธ์ คงวิจิตร วัทนพร บุญชู เบญญาภา หลีกเพชร และณัฐธิดา แซ่ตัน. (2564). พิมพ์ปักตร์ แม่เพ็ญปราง จักเปรียบ ไตเลย : ความเปรียบนางผู้เป็นที่รักในนิราศนรินทร์. *The New Viridian Journal of Arts, Humanities and Social Sciences*. 1(3), 39-49.

พีรเดช ภูศรี และณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2566). นิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง : การศึกษาภาพลักษณ์ ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*. 15(2), 48-56.

ศิขรินทร์ แสงเพชร นาเรือง. (2563). “นิราศภูเขาทอง” เส้นทางท่องเที่ยวแล้วอดีตสู่ปัจจุบัน. *Journal of Modern Learning Development*. 6(3), 410-422.

สุทัศน์ วงศ์กระบอกถาวร และเสาวคนธ์ สุขรักษ. (2565). แนวทางการศึกษาเนื้อหาของวรรณกรรม นิราศ. *วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*. 19(3), 13-24.

สุภาพร พลายน้อย. (2566). วรรณกรรมนิราศปัจจุบัน : พัฒนาการด้านรูปแบบ วัตถุประสงค์ และเนื้อหา. *มนุษยศาสตร์สาร*. 24(2), 69-91.

เอกสาร

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2562). *หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย (4 ปี) (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2562)*. ม.ป.ป., ม.ป.ท.

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ-สกุล ว่าที่ร้อยตรี ดร. ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ
วัน เดือน ปีเกิด 24 กุมภาพันธ์ 2531
ที่อยู่ปัจจุบัน 21 หมู่ 5 ตำบล บางจาก อำเภอ พระประแดง จังหวัด สมุทรปราการ

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2548 มัธยมศึกษาตอนปลาย (แผนการเรียนไทย-สังคม)
โรงเรียนราชประชาสมาสัย ฝ่ายมัธยม รัชดาภิเษก ในพระบรมราชูปถัมภ์
พ.ศ. 2552 ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 2)
วิชาเอกภาษาไทย วิชาโทภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
พ.ศ. 2557 ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยศึกษา)
สาขาภาษาและวรรณกรรม คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
พ.ศ. 2567 ปริญญาเอก ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2554-2563 อาจารย์ประจำกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย
โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
พ.ศ. 2563-ปัจจุบัน อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ

วรรณกรรมสมัยสุโขทัย, วรรณกรรมสมัยอยุธยา, วรรณกรรมสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์
ตอนต้น, วรรณกรรมเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร, วรรณกรรมประวัติศาสตร์, วรรณกรรมนิราศ, วรรณกรรม
เพลงยาว, วรรณกรรมคำหลวง, รามเกียรติ์ศึกษา, วรรณคดีลาวสมัยราชอาณาจักรล้านช้าง, วรรณคดี
เขมรสมัยกลาง (สมัยลงแวก-อุตงค์มีชัย)

วิทยานิพนธ์

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2556). *วรรณกรรมนิราศเมืองเพชรบุรี : การศึกษาเชิงวิเคราะห์*. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2566). *เรื่องพระรามไทย ลาว เขมร : การวิเคราะห์และเปรียบเทียบในฐานะ
วรรณกรรมคำสอน*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.

หนังสือ/ตำรา

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2558). *วรรณกรรมเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2559). *วรรณกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ และวันเพ็ญ เหลืองอรุณ. (2562). *พินิจวรรณคดีจากหนังสือแบบเรียนมัธยมศึกษา
ตอนต้น*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ และวันเพ็ญ เหลืองอรุณ. (2562). *พินิจวรรณคดีจากหนังสือแบบเรียนมัธยมศึกษา
ตอนปลาย*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2563). *วรรณกรรมเอกของไทย*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2564). *ประวัติวรรณคดีไทย 1*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2566). *ประวัติวรรณคดีไทย 2*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ และสิริพัชร์ เจษฎาภิโรจน์. (2567). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย
วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4*. กรุงเทพฯ: บริษัท อักษรเจริญทัศน์
อจท. จำกัด.

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ และสิริพัชร์ เจษฎาภิโรจน์. (2567). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย
หลักภาษาและการใช้ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4*. กรุงเทพฯ: บริษัท อักษรเจริญทัศน์
อจท. จำกัด.

งานวิจัย

ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ และคณะ. (2563). *วิเคราะห์การใช้ราชาศัพท์สำหรับพระสงฆ์เพื่อการเรียน
การสอนภาษาไทย*. นครปฐม: สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

บทความวิจัย/บทความวิชาการ

พระสุขุม สุขวาทโก และณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2563). *วัฒนธรรมไทยในวรรณกรรมประเภทกาพย์
ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร. การประชุมวิชาการระดับชาติ เล่ม 2 ครั้งที่ 2 ประจำปีสุวรรณหงษ์ :
กระบวนทัศน์พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาชีวิตในศตวรรษที่ 21*. (น. 444-452). นครปฐม:
สาละพิมพ์การ.

- ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ และธนพร หมูคำ. (2563). การค้นหาภาพแทนของพระราชินีศุภยาลัต จากเจ้านางหลวงปัทมสุดาในนวนิยายเรื่องรากนครา. *วารสารมนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง*. 9(2), 38-52.
- ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ และพระมหานรินทร์ สุมโน. (2563). เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร : มองในมุมสองด้าน. *วารสารสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม*. 1(2), 1-11.
- ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2564). การปลุกใจคนไทยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผ่านบทพระราชนิพนธ์เรื่องหัวใจนักรบ. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*. 13(1), 29-37.
- ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ และอภิเดช สุผา. (2564). โลกทัศน์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรที่ปรากฏใน พระนิพนธ์ประเภทกาพย์เห่เรือและกาพย์ห่อโคลง. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*. 29(1), 75-96.
- ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ และกรกมล ธนะโรจน์รุ่งเรือง. (2565). วิเคราะห์สาเหตุแห่งผลกระทบที่ทำให้ เกิดเป็นสัตว์นรกในวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระมาลัยฉบับเพชรบุรี. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี*. 12(2), 133-141.
- ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2565). พระเจ้าติโลกราชในมุมมองของกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่าย. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*. 14(1), 61-72.
- ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2565). วิเคราะห์พระอุปนิสัยของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรจากเอกสาร ประวัติศาสตร์และพระนิพนธ์. *วารสารมนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง*. 11(2), 39-48.
- ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ และพระปลัดสถาพร สุฐานุชฎี (ปุมเป้า). (2566). วัฒนธรรมพุทธศาสนา ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง : ศึกษาจากศิลาจารึกหลักที่ 1. *เอกสารโครงการประชุมวิชาการ ระดับชาติ ครั้งที่ 1 (แบบออนไลน์) วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสถาบันเครือข่าย*. (น. 395-407). นครปฐม: G CLASS.
- ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2566). วิเคราะห์เรื่อง นาง ในวรรณกรรมของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร. *วารสารวิชาการ อยุธาศึกษา*. 15(2), 23-35.
- ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2566). การสื่อสารด้านการเมืองของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศที่ปรากฏ ในพระราชนิพนธ์โคลงทศรถสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง และโคลงราชสวัสดิ์. *วารสารอักษราพิบูล*. 4(2), 87-102.
- พีรเดช ภูศรี และณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2566). นิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง : การศึกษาภาพลักษณ์ ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*. 15(2), 48-56.

- ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2566). วิเคราะห์แนวทางในการแต่งพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร. *วารสารมนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง*. 12(2), 50-64.
- ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2567). การวิเคราะห์บทบาทและอำนาจของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรในฐานะกรมพระราชวังบวรสถานมงคล. *วารสารอักษราพิบูล*. 5(1), 101-112.
- ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ. (2567). การคร่ำครวญถึง นาง ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรกับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่ปรากฏในกาพย์เห่เรือ. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่*. 6(1), 51-71.
- พระครูปลัดประพันธ์ สุรกโร ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ และกรกมล ธนะโรจน์รุ่งเรือง. (2567). โลกทัศน์ด้านวัฒนธรรมจากวรรณกรรมท้องถิ่นเพชรบุรี. *วารสารมนุษยสังคมปริทัศน์*. 26(1), 166-181.